

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

БУСАРЄВА ТЕТЯНА ГЕННАДІЇВНА

УДК 330.34.1:339.9:137.891

**КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ТНК У ПАРАДИГМІ
ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ**

Спеціальність 08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Тернопіль – 2021

Дисертація на правах рукопису

Робота виконана в Київському національному торговельно-економічному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
Швиданенко Олег Анатолійович,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»,
професор кафедри міжнародної економіки.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Орехова Тетяна Вікторівна,
Донецький національний університет імені Василя Стуса,
проректор з науково-педагогічної, соціальної роботи та міжнародної співпраці;

доктор економічних наук, професор
Сардак Сергій Едуардович,
Університет митної справи та фінансів,
професор кафедри маркетингу;

доктор економічних наук, професор
Стежко Надія Володимирівна,
Університет державної фіскальної служби України,
професор кафедри міжнародної економіки.

Захист відбудеться 22 квітня 2021 р. об 11-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.082.01 у Західноукраїнському національному університеті за адресою: 46020, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11 а, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Західноукраїнського національного університету за адресою: 46020, м. Тернопіль, вул. Бережанська 4.

Автореферат розісланий 22 березня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, професор

Т. О. Кізіма

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. На початку XXI ст. відбувається динамічна трансформація епох світового соціокультурного розвитку у нову епоху знань та креативності, що призводить до виникнення конфліктогенної ситуації від існування кількох епох одночасно. Тобто спостерігається формування постіндустріального (інформаційного-інноваційного) суспільства, коли епоха нової економіки проявляється в новому змістовому наповненні, де знанневий ресурс виходить на якісно новий рівень. Саме становлення економіки знань дозволяє підкреслити триєдину природу ТНК: як продукту глобалізації та інтернаціоналізації світової економічної системи; як самостійної підсистеми світової економіки, що визначає тип і характер економічних відносин з іншими суб'єктами та підсистемами, а також напрямок й інтенсивність процесів глобалізації та трансформації світової економіки; як посередника в процесі трансгресії національних та глобальних економічних інтересів.

В цих умовах сукупність ТНК стає самостійною підсистемою світової економіки, яка здійснює вирішальний вплив на функціонування та розвиток окремих національних економік, міжнародних інституцій, інтеграційних угруповань тощо. Це, перш за все, обумовлено перевагами інтегрованої структури ТНК, позитивними ефектами від централізації та концентрації як фінансово-кредитних, так і знанневих ресурсів, що дозволяють домінувати їм на світовому ринку, а також отримувати ексклюзивний доступ до унікальних конкурентних переваг в контексті глобальних змін світової економіки в XXI ст. Причому сама корпорація постійно знаходиться в стані динамічної трансформації та активно пристосовується до нових умов зовнішнього середовища.

У дослідження процесів формування, розвитку та аналізу трансформаційної діяльності транснаціональних корпорацій внесли істотний внесок такі зарубіжні вчені: К. Акаману, П. Баклі, Р. Барнет, Дж. Гелбрейт, Дж. Даннінг, Дж. Діболд, П. Дракер, У. Думсза, М. Кесон, Р. Коуз, Е. Лернд, П. Линдерт, Дж. Мак-Дональд, Р. Мюллер, Р. Нарулла, Ф. Ніккерброккер, П. Нуено, Г. Паркер, А. Рагмен, С. Рольф, Б. Скотт, Р. Стобаух, Дж. Стопфорд, Л. Тернер, М. Уілкінс, Л. Уеллс, М. Хольман, К. Хрістенсен, Н. Худ, А. Чандлер, С. Янг.

Питання економіки знань актуалізовано у роботах багатьох вчених різних наукових шкіл. Зокрема, комплекс питань, які розглядають сутність знанневої економіки, її форми, параметри та особливості, досліджуються в роботах Д. Адаір, М. Бауер, Б. Басса, У. Байхема, Ф. Бейлі, К. Берда, У. Бенніса, К. Бланшара, Р. Блейка, Дж. Блонделя, Є. Боргата, М. Вебера, Ке Де Врі, В. Врума, Р. Вуда, М. Гантера, Р. Грінліфа, С. Грина, А. Дугінець, Ф. Єтона, Н. Газзарда, Дж. Гемфілла, Л. Даунтона, Р. Дафта, Е. Демінга, П. Дракера, Р. Еджмена, Д. Ілджена, Р. Іреланда, Л. Калба, С. Казе, Кармелла, Д. Каца, Дж. Коллінза, Т. Кочубея, Р. Крачфілда, В. Кременя, Д. Креча, Т. Кучмарські, С. Кучмарські, У. Коулі, Р. Лайкерта, К. Левіна, Д. Макгрегора, А. Макфарлана, Р. Манна, Д. Марча, Дж. Моутон, Т. Мітчела, О. Нестулі, Г. Ньюкома,

Х. Оуена, М. Поляков, Дж. Пейджа, О. Саврука, С. Сардака, Ф. Селзніка, А. Семенова, Н. Стежко, П. Сенге, О. Сміта, Р. Стогділа, А. Танненбаума, Ф. Фідлера, Е. Флейшмана, Г. Фейєрхольма, В. Хауса, П. Херсі, В. Ходжсона, К. Ходжкінсона, Е. Холландера, Дж. Хоманса, М. Х'юстона, Б. Шаміра, В. Шмідта, Г. Юкла, А. Яго та інших.

Найбільш важливі аспекти знаннєвого компоненту конкурентоспроможності ТНК проаналізовані у роботах Л. Антонюк, Ю. Баскакової, Б. Білошапка, О. Булатової, О. Бутнік-Сіверського, М. Газізової, В. Гейця, І. Гладуняка, Л. Гонюкової, О. Грішної, В. Гошовського, В. Гурієвської, Л. Даниленко, Л. Едінгера, К. Жиленко, І. Каленюк, А. Колота, К. Крутій, О. Кукліна, Н. Ларіної, В. ЛеВіна, Е. Лібанової, О. Лукашевої, Д. Лук'яненка, М. Орлів, Т. Орехової, Є. Панченка, Л. Пашко, М. Пірена, П. Сенге, С. Сіденко, Р. Сторожевої, І. Сурай, Т. Федоріва, С. Філоновича, А. Чухна, О. Швиданенка та багатьох інших.

Проте, незважаючи на вагомий напруження зарубіжних та вітчизняних вчених у цій сфері, недостатньо розкритими залишаються проблеми формування нової парадигми глобального розвитку, теоретико-методологічного обґрунтування генезису концепції економіки знань, ідентифікації транснаціонального вектору розвитку інтелектуальних ресурсів, виокремлення знаннєвих детермінантів конкурентоспроможності ТНК. Враховуючи те, що виробнича діяльність у ХХІ ст. має глобальний характер, питання забезпечення знаннєвого ресурсу інноваційного розвитку українських корпорацій також набувають пріоритетного значення у контексті їх ефективного просування на світовий ринок.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до науково-дослідних робіт кафедри міжнародної економіки ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за темою: «Глобальна економічна інтеграція: стратегічні мотивації, формати, національні інтереси» (номер державної реєстрації 0116U001387), в межах якої обґрунтовано теоретико-методологічні засади формування і розвитку глобальної економічної інтеграції, та кафедри світової економіки Київського національного торговельно-економічного університету за темою: «Геопросторова диверсифікація зовнішньої торгівлі України» (номер державної реєстрації 0120U104719), у межах якої визначено теоретико-методологічні засади розвитку зовнішньої торгівлі України в умовах становлення економіки знань.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розкриття теоретичних засад і розроблення методології системного дослідження трансформації ТНК в умовах зростаючої ваги економіки знань у світі, а також визначення потенціалу забезпечення знаннєвого ресурсу інноваційного розвитку українських корпорацій у глобальному просторі.

Виходячи із зазначеної мети, у роботі поставлено та вирішено комплекс завдань:

– проаналізувати генезис формування нової економіки задля упорядкування наукових підходів до дослідження архітекτονіки світового ринку знань;

- дослідити сутнісні риси, імперативи становлення та напрями розвитку економіки знань для формування теоретико-методологічного підґрунтя їх аналізу;
- виявити специфіку інтелектуалізації процесів формування конкурентного потенціалу ТНК задля виокремлення його найбільш вагомих складових;
- розкрити позиціонування знанневих ресурсів у моделі інтелектуального розвитку ТНК;
- верифікувати трансформацію процесів становлення нової економіки для ідентифікації особливостей її прояву у діяльності ТНК;
- визначити особливості глобалізації знань на корпоративному рівні;
- проаналізувати особливості управління знаннями ТНК у парадигмі нової економіки;
- розробити та обґрунтувати універсальну модель управління знаннями ТНК;
- проаналізувати результативність управління знанневими ресурсами ТНК у світовій економіці;
- оцінити рівень і регіональну асиметрію формування конкурентного статусу України у контексті розвитку економіки знань;
- проаналізувати корпоративні виміри знанневого ресурсу національної економіки;
- запропонувати концептуальні засади розвитку знанневого ресурсу української економіки з метою обґрунтування напрямів його генерування.

Об'єктом дослідження є процеси, закономірності та тенденції функціонування економіки знань.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та науково-практичні аспекти забезпечення конкурентоспроможності ТНК у контексті розвитку знанневих ресурсів у світовій економіці.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною базою дослідження стали фундаментальні положення сучасної економічної теорії, праці провідних українських і зарубіжних учених та практиків у сфері формування нової економіки, становлення економіки знань, дослідження знанневої складової розвитку ТНК, конкурентоспроможності транснаціональних корпорацій, корпоративної глобалізації знань, управління знаннями ТНК, міжнародного бізнесу. У процесі дослідження використано загальнонаукові методи досліджень, а саме: системного аналізу, синтезу, дедукції та індукції – при окресленні генезису нової економіки, аналізі архітекτονіки світового ринку знань, дослідженні понятійно-категоріального апарату формування економіки знань, визначенні закономірностей формування та розвитку знанневого ресурсу; типологізації – у процесі виокремлення сучасних видів ТНК, використання методу альфа, бета та гамма для групування ТНК, аналізу конкурентних переваг; історико-логічний – при дослідженні еволюції теоретичних положень розвитку ТНК та визначенні передумов і факторів, що впливають на становлення та розвиток економіки знань в Україні; інституційного аналізу – у процесі дослідження інституційного базису

функціонування транснаціонального середовища розвитку українських корпорацій; структурно-функціонального аналізу – з метою визначення детермінантів становлення конкурентоспроможної парадигми ТНК; порівнянь – при дослідженні досвіду управління знаннями провідних ТНК; кореляційно-регресійного аналізу – при встановленні залежностей між індексом економіки знань та індексом конкурентоспроможності; описової статистики та візуального аналізу – з метою аналізу конкурентоспроможного розвитку ТНК на глобальному ринку знань.

Інформаційно-фактологічною базою дослідження є Конституція України, закони, інші нормативно-правові акти України й зарубіжних держав; звітні та статистичні дані Міністерства економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України; аналітичні огляди Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Всесвітньої організації інтелектуальної власності, Всесвітнього економічного форуму, Організації економічного співробітництва та розвитку, Європейської патентної організації, інших міжнародних фінансових організацій; звіти науково-дослідних центрів та установ, рекомендації експертів, монографії, статті й інші праці вітчизняних і зарубіжних авторів із проблематики дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретико-методологічних засад дослідження трансформації ТНК в процесі становлення економіки знань у глобальному просторі, виявленні вектору розвитку інтелектуальних ресурсів сучасних корпорацій, обґрунтуванні знанневих детермінантів становлення нової парадигми конкурентоспроможності ТНК, забезпеченні знаннєвого ресурсу інноваційного розвитку українських корпорацій. Нові наукові положення, які були отримані особисто автором та винесені на захист, полягають у такому:

вперше:

– обґрунтовано концептуальний підхід до ідентифікації розвитку економіки знань як системного феномена на базі синтезу теорій технократичної і гуманістичної спрямованості, в рамках яких виокремлені і систематизовані ключові особливості економіки знань і доведено, що економіка знань є інституційною моделлю господарської системи інноваційного типу, яка заснована на позиціях креативності, гнучкості та безперервності навчання, захисту інтелектуальної власності, пріоритетності науки і освіти як сфер генерації знань і трансферу компетенцій, розвитку високотехнологічного бізнесу та наукомісткого трансакційного сектору;

– розроблено концептуальну модель інтелектуального розвитку ТНК, яка синергійно об'єднує системи фокусування, лідерства, стратегічного планування, управління клієнтськими взаємовідносинами, залучення робочої сили, управління знаннями. Запропонована модель дає змогу обґрунтувати конкурентоспроможність ТНК у парадигмі економіки знань, адже чим більше корпорація буде демонструвати схильність до інновацій, тим кращими будуть її перспективи в технологічно мінливому середовищі;

– запропоновано універсальну модель управління знаннєвими ресурсами ТНК з визначенням результативності управління інтелектуальними ресурсами,

яка базується на виокремленні структурного, людського, інноваційного капіталів і капіталу відносин за допомогою кластеризації ТНК та визначенні характерних особливостей кожного кластеру на основі встановлених критеріїв, зокрема: R&D (витрати компаній на науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки), Tcf (загальний грошовий оборот компаній), Cap (ринкова вартість компаній), Ap (річний прибуток компаній);

удосконалено:

– науково-теоретичні підходи до виявлення сутнісних характеристик та траєкторій сучасного цивілізаційного розвитку на основі обґрунтування передумов формування нової економіки, що дозволило, на відміну від існуючих підходів, ідентифікувати високий ступінь економічної взаємозалежності між глобальними технологічними зрушеннями і структурною перебудовою світової економіки та створенням нових моделей економічного розвитку, які вирізняються високими темпами зростання і великою часткою інтелектуального капіталу;

– теоретико-методологічний підхід до визначення парадигми розвитку ТНК за рахунок визначення особливостей ТНК як суб'єкту ринкового обміну, ТНК як виробничої функції, ТНК як елементу соціальних відносин, ТНК як сукупності ресурсів, ТНК як форми організації трансакцій, ТНК як коаліції власників ресурсів, який базується на застосуванні методологічного інструментарію оцінювання рівнів знань з виокремленням альфа, бета та гамма ТНК за відповідними критеріями, що дозволило, на відміну від наявних підходів, підтвердити гіпотезу про формування знанневої парадигми теорії конкуренції як визначального концептуального напрямку розвитку в XXI ст.;

– науково-теоретичні засади нарощування інтелектуального капіталу ТНК, що виражається в концентрації технологічних пріоритетів, розробці і впровадженні інновацій, технологій, бізнес-моделей, формуванні цілісної системи управління знаннями, які дозволили, на відміну від наявних, обґрунтувати модель інтелектуального розвитку ТНК з виокремленням її системних блоків (залучення робочої сили, стратегічного планування, управління клієнтами, фокусування та лідерства);

– науково-ситуативний підхід до формування економіки знань в Україні, який, на відміну від існуючих, базується на інституційному підході й обґрунтовує 6 етапів послідовної трансформації національних компаній та відповідні рекомендації щодо стимулювання знанневого компоненту їх діяльності (організація взаємодій між державними органами, наукою, промисловістю і приватним капіталом, реформування системоутворюючих секторів економіки знань на базі впровадження комплексних інноваційних проєктів, підтримка концепції побудови систем управління знаннями на підприємствах);

набули подальшого розвитку:

– категоріально-понятійний апарат у методологічному полі дослідження, який базується на синергійному поєднанні теорії економіки знань у сукупності з іншими економічними концепціями, що ідентифікують різні аспекти розвитку «нової економіки» (концепції інформаційної, інноваційної, глобальної,

мережевої та постіндустріальної економік), що дозволяє верифікувати крос-культурні подібності і відмінності між підходами до управління знаннями з виокремленням характерних особливостей американського, європейського, китайського, японського та українського підходів до управління знаннями за встановленими критеріями та визначення взаємозв'язку між підходами і моделями менеджменту;

– науково-методичні підходи до формування «управлінської креативності», які базуються на пріоритетності корпоративного знання для сучасних корпорацій, здатних вплинути значною мірою на підвищення їх конкурентоспроможності, інвестиційної привабливості та капіталізації.

– науково-теоретичне обґрунтування ролі інтелектуальної складової у процесі формування конкурентного потенціалу ТНК, що базується на ідентифікації новітніх особливостей корпоративних знань, які слугують детермінуючим фактором економічного зростання, перебуваючи в різних формах свого прояву: як втілений (матеріалізований) в технологіях і техніці ресурс; як складовий елемент людського капіталу, який взаємодіє з наявними у суб'єктів навичками, досвідом, умінням відтворювати та оновлювати знання, використовувати їх у своїй діяльності; як новостворене знання, що є результатом науково-дослідних, дослідно-конструкторських та інших видів наукової діяльності фундаментального і прикладного характеру; як нові блага (продукти та послуги), які в подальшому сприяють формуванню нових ринків (програмного забезпечення та послуг, пов'язаних з ІТ-технологіями тощо). Це дозволяє, з одного боку, визначити конкурентну динаміку як результат розвитку інтелектуального потенціалу ТНК, а з іншого – довести, що конкурентна перевага, конкурентний потенціал, конкурентні можливості, конкурентна стратегія розвиваються у площині цього процесу;

– дослідження стратегічних напрямів генерування економіки знань в Україні за рахунок обґрунтування матриці даних для визначення впливу складових економіки знань на рівень конкурентоспроможності національної економіки, що дало можливість на основі застосування методологічного інструментарію інституційного підходу верифікувати стан, проблеми та перспективи формування економіки знань в Україні та обґрунтувати рекомендації щодо подальшого генерування знаннєвих ресурсів і побудови аналітичної просторової моделі інноваційної системи розвитку економіки України.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних положень розвитку економіки знань, визначенні детермінантів становлення нової парадигми конкурентоспроможності ТНК та доведенні їх до рівня практичних рекомендацій, які можуть бути використані органами державної влади при розробленні напрямів транснаціоналізації українських корпорацій з урахуванням ключових тенденцій становлення глобального знаннєвого простору.

Пропозиції щодо інтелектуалізації процесів формування конкурентного потенціалу українських корпорацій отримали втілення у діяльності компанії

«Iqvia Technology Solutions Ukraine» (довідка № 147/12 від 30.09.2020 р.). Рекомендації стосовно визначення механізмів формування та нарощування знаннєвого лідерства на національному, секторальному та міжнародному рівнях враховано при формуванні стратегії розвитку компанії «Skyworth Україна» (довідка № 12/1 від 2.11.2020 р.). Пропозиції щодо аналізу теоретико-методологічних та прикладних розробок стосовно розвитку корпорацій у парадигмі нової економіки, розробки та обґрунтування універсальної моделі управління знаннями корпорацій, врахування результативності управління знаннєвими ресурсами корпорацій в економіці знань використовує у своїй діяльності мережа торговельних центрів «Епіцентр» (довідка № 890/20 від 3.11.2020 р.). Пропозиції щодо аналізу результатів та оцінки ефективності реалізації етапів транснаціоналізації українських компаній, обґрунтування потенціалу забезпечення знаннєвого ресурсу інноваційного розвитку українських корпорацій застосовані у діяльності Департаменту економічного розвитку, курортів і туризму Хмельницької обласної державної адміністрації (довідка № 755/01-12 від 9.11.2020 р.). Рекомендації щодо проведення досліджень та розробки програмних документів з розвитку, зокрема виокремлення шляхів виходу національної економіки на лідерські позиції на світовому ринку та ключових джерел розвитку української економіки з урахуванням тенденцій глобального економічного розвитку використані у практичній діяльності ГО «Агенція сталого розвитку «Астар» (довідка № 1025-02 від 22.10.2020 р.). Пропозиції щодо активізації використання знаннєвого потенціалу українських корпорацій використані у діяльності Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України для забезпечення координації та здійснення в межах повноважень контролю за діяльністю державних корпорацій (довідка № 2141-05/714440-09 від 02.12.2020 р.). Рекомендації щодо теоретико-методологічних основ розвитку економіки знань в Україні, напрямів транснаціоналізації українських корпорацій і визначення потенціалу забезпечення знаннєвого ресурсу інноваційного розвитку використані у діяльності Національної Енергетичної Компанії «Укренерго» (довідка № 828/01 від 6.10.2020 р.). Пропозиції щодо формування концептуальних засад розвитку економіки знань в діяльності Громадської Організації «Нова Економічна Політика» (довідка № 178/14 від 29.10.2020 р.). Результати дослідження використовуються у навчальному процесі ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» при викладанні дисциплін «Вступ у спеціальність», «Міжнародні економічні відносини», «Управління міжнародною конкурентоспроможністю» у системі підготовки бакалаврів та магістрів за спеціальністю «Міжнародна економіка» (довідка від 15.10.2020 р.).

Особистий внесок здобувача: Дисертація є одноосібно виконаною науковою роботою, у якій викладено авторський підхід до формування теоретичних, методологічних та прикладних засад підвищення конкурентоспроможності ТНК у парадигмі економіки знань. Внесок автора у колективних публікаціях конкретизовано у списку опублікованих праць.

Теоретичні узагальнення, висновки та пропозиції, які виносяться на захист, отримані автором самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні узагальнення, наукові розробки й аналітичні результати дослідження доповідалися на науково-практичних конференціях: «Інноваційні технології та інтенсифікація розвитку національного виробництва» (м. Тернопіль, 2015); «Развитие экономических и межотраслевых наук в XXI веке» (Россия, 2015); «Актуальні тенденції сучасної науки» (м. Київ, 2015); «Дев'яті економіко-правові дискусії» (м. Львів, 2015); «Развитие науки в XXI веке» (м. Харків, 2016); «Створення сильної економіки країни: проблеми та перспективи розвитку» (м. Тернопіль, 2016); «Інноваційний потенціал сучасної економічної науки» (м. Тернопіль, 2017); «Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення» (м. Тернопіль, 2017); «Развитие науки в XXI веке» (м. Харків, 2017); «Реформування економіки в контексті міжнародного співробітництва : механізми та стратегії» (м. Львів, 2018); «Сучасні аспекти розвитку інформаційної економіки: зовнішні та внутрішні фактори впливу» (м. Київ, 2018); «Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення» (м. Тернопіль, 2018); «Інноваційна економіка» (м. Львів, 2018); «Літні наукові читання» (м. Київ, 2018); «Напрями та сучасні фактори розвитку міжнародних відносин: економічні та політичні аспекти» (м. Ужгород, 2018); «Розвиток науки в XXI столітті» (м. Харків, 2019); «Актуальні питання сучасного менеджменту, бізнесу та фінансів» (м. Київ, 2019); «Економічне зростання: стратегія, напрями і пріоритети» (м. Запоріжжя, 2019); «Світ економічної науки» (м. Тернопіль, 2019); «Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, обліку, менеджменту, фінансів та права» (м. Полтава, 2019); «Новини науки: дослідження, наукові відкриття, високі технології» (м. Харків, 2019); «Актуальні питання, проблеми та перспективи соціально-економічного розвитку країн» (м. Одеса, 2019); «Концептуальні шляхи розвитку науки» (м. Київ, 2019); «Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення» (м. Тернопіль, 2019); «Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та права в Україні та світі» (м. Полтава, 2019); «Теоретичні та прикладні аспекти інноваційного розвитку економіки та управління» (м. Київ, 2019); «Облік, аналіз і контроль в стратегії розвитку економіки України» (м. Луцьк, 2019); «Євроінтеграційний ресурс розвитку глобального підприємництва» (м. Київ, 2019); «Стійкий розвиток національної економіки: актуальні проблеми та механізми забезпечення» (м. Кривий Ріг, 2019); «Трансформація національної економіки в контексті реалізації євроінтеграційної стратегії» (м. Миколаїв, 2019); «Соціально-гуманітарні дослідження та інноваційна освітня діяльність» (м. Дніпропетровськ, 2019); «Science. Society. Education» (м. Харків, 2019); «Світ економічної науки» (м. Тернопіль, 2020); «Дослідження ефективності факторів зростання конкурентоспроможності економіки» (м. Київ, 2020).

Публікації. За результатами дисертаційної роботи опубліковано 68 наукових праць, у тому числі: 1 одноосібну монографію, 1 статтю у колективній монографії, 25 статей у наукових фахових виданнях України (з них 15 статей у виданнях, включених до реєстру міжнародних наукометричних баз),

6 статей у наукових періодичних виданнях інших держав, 1 статтю у іншому зарубіжному виданні та 34 праці апробаційного характеру. Загальний обсяг опублікованих особисто автором наукових праць становить 43,7 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (505 найменувань на 44 сторінках), 21 додатку на 85 сторінках та містить 66 таблиць і 31 рисунок. Основний текст розміщений на 436 сторінках. Повний обсяг роботи становить 565 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У розділі 1 «**Теоретичні засади та рушійні сили розвитку економіки знань**» досліджено еволюцію наукового осмислення економічного розвитку суспільства, проаналізовано генезис формування нової економіки, обґрунтовано формування концепції економіки знань та визначено особливості її розвитку, виокремлено суб'єктів економічної структури сучасної світової економіки та проаналізовано знаннєву компоненту їх конкурентоспроможності. Обґрунтовано пріоритетність ТНК як ключового суб'єкту економічної структури, яке наділене можливістю ініціації економічних змін, та визначено триєдину природу її феномену, розглянуто архітекtonіку світового ринку знань, розкрито сутність знань як економічної категорії та їх роль у розвитку світового господарства.

Доведено, що концепція постіндустріальної економіки є теоретичною моделлю, метою створення якої було прогнозування можливих варіантів її розвитку, тоді як на початку ХХІ ст. можна стверджувати про формування нової економіки, яка характеризує економіки розвинених держав. П'ятий технологічний уклад, заснований на шостій інформаційній революції, став поштовхом до пошуку теоретиками та практиками нової ідеології, парадигми формування світової цивілізації, яку вони почали трактувати як інформаційну економіку, сервісну економіку, інноваційну економіку, мережеву економіку, економіку знань, креативну економіку. У роботі наведено авторське визначення нової економіки як етапу розвитку постіндустріалізму, на якому інформаційні та інші проривні технології перетворюються на вирішальний чинник, що визначає тенденції виробничої та соціально-економічної трансформації форм організації соціально-економічних систем. Уточнено умови формування нової економіки, які дозволяють мобілізувати додаткові ресурси та підвищити ефективність управління товарно-матеріальними та фінансовими потоками. Доведено, що саме за допомогою неоеволюційної економічної теорії в поєднанні з неоінституціоналізмом можна отримати найбільш точні пояснення феномена нової економіки. У дисертації зроблено висновок про практичну неефективність неокласичних моделей в умовах сучасних економічних змін, привнесених в соціально-економічні системи новою економікою, оскільки в них відсутня кількісна оцінка унікального інноваційного та знаннєвого потенціалу людини, на відміну від речових та природних факторів виробництва. Обґрунтовано, що нова економіка має будуватися на методологічному підході, що приймає до уваги два принципово інших, у

порівнянні з попереднім гносеологічним досягненням, компонента. Перший – визнання у пізнавальному об’єкті активного свідомого початку, який володіє певною мірою інформацією і має в своєму розпорядженні комплекс психологічних властивостей, адекватних сучасному економічному соціуму, що дозволяють останньому реагувати на мінливе середовище, в тому числі конкурентне. Другий аспект теорії резюмується у тому, що економісти ігнорували до самого останнього часу, – це визнання в людях властивостей і цілей, що виходять за вузькі утилітарні межі, якими традиційно економісти обмежують свої аналітичні конструкції, і включення активних рефлексивних моделей спочатку в пізнавальну діяльність, а потім – і в управлінські рішення.

У дисертаційній роботі проаналізовані відмінності у формуванні та розвитку постіндустріальної економіки та економіки знань (табл. 1), наведено концепцію сучасного суспільного розвитку та представлено систему співвідношення цих категорій: базовою концепцією є теорія постіндустріального суспільства, яка і стала основою для всіх наступних, зокрема концепції постіндустріальної економіки. Першою концепцією є теорія сервісної економіки, яка трансформувалася в інформаційну економіку. Теорія інформаційної економіки, з одного боку, отримала розвиток в інноваційній економіці за рахунок синтезу з теорій людського капіталу; з іншого – в цифрову економіку внаслідок цифрової революції. Мережева економіка включає в себе всі ці теорії. На основі теоретичного аналізу сучасної парадигми суспільного розвитку обґрунтовано, що поняття «економіка знань» найбільш точно та повно виражає сутнісні ознаки сучасного етапу суспільного розвитку, акцентує на тому, що знання є базовою економічною категорією, визначальною для всіх елементів економічної системи та економічних відносин, а ключовим ресурсом у новій економічній системі є саме знання у всьому різноманітті своїх проявів.

Проаналізовано вплив складових економіки знань на конкурентоспроможність країн світу, які посідають перші 20 рядків у рейтингу глобальної конкурентоспроможності. Зі знаннєвої та інноваційної мап показників на основі попередньо проведеного відбору, здійсненого за результатами парних кореляцій, було обрано найсуттєвіші чинники X_1 (НДДКР), X_2 (глобальний індекс інновацій), X_3 (індекс людського розвитку). За результатами розрахунків отримано рівняння множинної регресії:

$$Y \text{ (глобальний індекс конкурентоспроможності)} = 1,9887 + 0,1061X_1 + 0,9004X_2 + 20,2582X_3 \quad (1)$$

Економічна інтерпретація параметрів моделі:

збільшення X_1 на 1 од. вимір. призводить до збільшення Y в середньому на 0,106 од. вимір:

збільшення X_2 на 1 од. вимір. призводить до збільшення Y в середньому на 0,9 од. вимір:

збільшення X_3 на 1 од. вимір. призводить до збільшення Y в середньому на 20,258 од. вимір.

За максимальним коефіцієнтом $\beta_2 = 0,653$ можна зробити висновок, що найбільший вплив на результат Y чинить фактор X_2 . Рівень

конкурентоспроможності ТОП-20 конкурентоспроможних країн світу у контексті парадигми впливу економіки знань послуговується найбільшою залежністю від інновацій, втілення яких визначає їхні передові позиції у відповідному глобальному рейтингу. Позитивний, але не суттєвий вплив витрат на НДДКР є показовим, оскільки фінансове забезпечення розвитку економіки знань у досліджуваних країнах підпадає під дію теорії граничної корисності, тобто кожна додатково вкладена одиниця коштів не призводить до суттєвого підвищення конкурентоспроможності. Водночас суттєва віддача вкладень у загальний людський розвиток є прямим доказом значущості видатків на освіту та науку як загального чинника формування культури економіки знань. Статистична значимість рівняння перевірена за допомогою коефіцієнта детермінації та критерієм Фішера. Встановлено, що в досліджуваній ситуації 97% загальної варіабельності Y пояснюється зміною факторів X_j .

Парна кореляція значень Y за 2018–2019 р. та X за 2019 р. дала змогу отримати такі рівняння:

$$Y = 76,9764 - 0,03859X_1 \quad (2),$$

тобто зростання X_1 на 1 од. вимір. може призводити до несуттєвого, але зниження Y в середньому на 0,0386 од. вимір. Вивчення прямої та зворотної залежностей (парна лінійна регресія) дає підставу стверджувати, що економічна інтерпретація параметрів конкурентоспроможності досліджуваних країн залежить від розвиненості їхньої економіки знань таким чином: збільшення індексу економіки знань (X) на 1 од. вимір. приводить до збільшення Y в середньому на 0,739 од. вимір. Водночас, зворотна залежність, тобто розвиненість економіки знань від рівня конкурентоспроможності країни також існує та пояснюється таким чином: збільшення глобального індексу конкурентоспроможності на 1 од. вимір. приводить до збільшення X в середньому на 1,199 од. вимір. Обґрунтовано, що розвиток та становлення економіки знань збільшує кількість економічних суб'єктів, що зумовило специфіку їх ролі у забезпеченні розвитку економічної системи. Встановлено, що за ТНК закріпилася функція ефективного використання ресурсів; за покупцями – функція розширення та задоволення потреб; за менеджментом корпорацій – функція розробки та впровадження технологічних та знанневих інновацій; за державою – функція відтворення основних факторів розвитку. Тим самим, економічні суб'єкти, спрямовуючи свою діяльність на ефективне використання ресурсів, генерацію технологічних та знанневих інновацій, розширення потреб, відтворення факторів динаміки, ініціюють розвиток економічної системи. Розширення кола економічних агентів, що реалізують зміни економічної системи, зумовило особливості їх участі в механізмі розвитку сучасної економічної системи. Доведено, що в умовах формування економіки знань ТНК можна розглядати як динамічний інститут, який здатний впливати на розвиток економічних систем як на національному, так і на міжнародному рівнях, і який знаходиться в постійній взаємодії з ними через власні організаційні, економічні, технічні, соціальні важелі. Важливим є те, що змінюється і сам зміст поняття «світова економіка», яка все більше перетворюється з «міжнаціональної» в «транснаціональну», що характеризується встановленням більш стабільних і

довгострокових економічних зв'язків. Визначено, що сучасних умовах ТНК належить домінуюча роль в процесі створення нової «геоекономічної карти світу» і зростаючої економічної взаємозалежності держав, де поділ по країнах має другорядне значення, поступаючись поділу за економічною могутністю та інтересами.

Таблиця 1

Акценти у постіндустріальній економіці та економіці знань*

Акценти	Постіндустріальна економіка	Економіка знань
Ринок		
Економічний розвиток	Поступове, лінійне, досить передбачуване	Мінливе-надзвичайно швидкі зміни зі злетами та падіннями, і хаотичне – напрям економічних змін не може бути точно визначено
Зміни на ринку	Повільні і лінійні	Швидкі та непередбачувані
Цикл життя продуктів та технологія	Довгий	Короткий
Основні двигуни економіки	Великі індустріальні компанії	Інноваційні підприємницькі компанії, спрямовані на отримання нових знань
Масштаб конкуренції	Локальний	Глобальна гіперконкуренція
Домінуюча сила на ринку	Постачальник	Покупець
Конкуренція	Розмір: великий поглинає маленького	Швидкість: швидкий поглинає повільного
Маркетинг	Масовий маркетинг	Диференціація
Підприємство		
Динаміка	Повільна	Прискорюється під впливом очікувань все більш вимогливих покупців
Основна увага спрямована на	Стабільність	Управління змінами
Стратегія розвитку бізнесу	Стратегічна піраміда: бачення, місія, цілі, плани, дії	Рухома можливостями, що відкриваються; динамічна стратегія
Міра успіху	Прибуток	Капіталізація ринку (ринкова ціна компанії)
Організація виробництва	Масова продукція	Гнучке виробництво, розширене підприємство
Основні важелі зростання	Капітал	Ресурси: люди, знання, можливості
Основні джерела інновацій	Наукові дослідження	Наукові дослідження, системні інновації, управління знаннями, інтеграція, створення нового бізнесу, венчурні стратегії, бізнес-моделі
Основні драйвери технологій	Автоматизація та механізація	Інформаційні та телекомунікаційні технології, е-бізнес, комп'ютерні дизайн, швидке створення прототипів і виробництво
Основні джерела стійких конкурентних переваг	Доступ до матеріалів, дешевої робочої сили; скорочення собівартості за рахунок масштабів виробництва.	Лідерство, командна робота, підприємницьке творчість, швидкість; партнерство з покупцем; диференціюють стратегії; конкурентні стратегії, відмінні корпоративні здатності
Найважливіший ресурс	Фінансовий капітал	Людський капітал
Механізм прийняття рішень	Вертикальний	Розподілений
Інноваційний процес	Періодичний, лінійний	Безперервний-системний
Фокус виробництва	Внутрішні процеси	Системне управління бізнес процесами і весь ланцюжок створення цінності
Стратегічні альянси з іншими фірмами	Рідкісні, менталітет одинака	Партнерство заради доступу до нових корпоративним здібностям
Організаційні структури	Ієрархічні, пірамідальні, функціональні	Взаємопов'язані підсистеми; плоскі, гнучкі, децентралізовані, дивізійні структури, уповноваження підлеглих
Бізнес модель	Традиційна: командуй та контролюй	Нова: основний фокус на людей, знання та їх взаємозв'язок
Робоча сила		
Лідерство	Вертикальне	Розподілене: уповноваження підлеглих і само лідерство
Характеристики робочої сили	В основному чоловіки, висока частка без достатнього рівня освіти	Рівноправність статей; висока частка працівників з вищою освітою
Вміння	Вузька спеціалізація, стандартизація	Широка спеціалізація, гнучкість
Вимоги до освіти	Сертифікат або диплом	Безперервне навчання: питання не в тому, що ти знаєш, а як швидко ти вмєєш дізнаватися нове
Відношення між менеджерами та підлеглими	Конфронтація	Співпраця, командна робота, надихаюча корпоративна культура
Зайнятість	Стабільна	Піддається впливам ринкових можливостей і факторів ризику
Підлегли розглядаються як	Затрати	Інвестиції

*розроблено автором

Обґрунтовано, що однією з найголовніших особливостей розвитку ТНК в період формування економіки знань є становлення нової «креатологічної формації», особливого культурно-творчого простору, яке вміщує в себе такі відносно самостійні сфери як креатогенне суспільство, креативний індивід, тотальне мистецтво та універсальна творча особистість. Якщо споживання є ключовим фактором нової економіки, то споживач – креативна людина стає в центрі нової економіки.

Визначено, що ринок знань пронизує всю систему ринків: товарного як блага, ринку ресурсів як ресурсу та фінансового як нематеріального активу. Ринок знань розглядається як сполучна ланка, яка об'єднує систему в єдине ціле, специфіка якого виражається в наступному: ринок знань найбільш відкритий порівняно з іншими видами ринків в єдиній ринковій системі та характеризується багатоваріантністю оцінок знань, тобто з позиції виробника та продавця знання як товар оцінюються на момент продажу, а покупець (споживач) оцінює їх з огляду на довгострокові перспективи, такі як, освітні послуги, придбання патентів, ліцензій тощо.

Автором проаналізовано особливість знань як ключового ресурсу економіки знань, що розкриваються через характеристику таких ключових процесів як: отримання, генерування та придбання, передавання та використання, економічна оцінка знань, накопичування та контроль над знаннями.

У розділі 2 «Транснаціональний вектор розвитку інтелектуальних ресурсів у світовій економіці» проаналізовано еволюцію підходів у дослідженні знанневої складової розвитку ТНК, охарактеризовано сучасні теорії трансформації транснаціональних корпорацій, проведено аналіз ринкових структур, які визначають схильність до домінуючого положення ТНК на світовому ринку, визначено особливості інтелектуалізації процесів формування конкурентного потенціалу ТНК, запропоновано модель інтелектуального розвитку ТНК з визначенням та обґрунтуванням позиції знанневих ресурсів.

Проаналізовано, що початковою парадигмою транснаціоналізації світової економіки, яка базувалася на нових принципах та піонерних підходах до аналізу ТНК, стала теорія «ринкової влади» С. Хаймера. Однак стрімке розширення діяльності ТНК в 70–90-тих рр. ХХ ст. стало основою для формування нової парадигми ТНК, ключові ідеї якої розвивали представники теорії інтерналізації та трансакційних витрат М. Кесон, П. Баклі та Р. Кейвз. На початку 90-х років ХХ ст. за рахунок розширення предмета теоретичного аналізу шляхом включення до нього чинників, які були недостатньо проаналізованими (зокрема, аспекти міжнародного виробництва), актуальності набула еkleктична парадигма, базовими категоріями якої стали поняття «переваг власності», «переваг інтерналізації», «переваг розміщення», що визначають закономірності створення виробничих комплексів ТНК. Характерною рисою парадигми ХХІ ст. є обґрунтування пріоритетності

фактору знань та креативності, адже ТНК є досконалим інститутом, який створює знання та водночас організує їх міжнародний трансфер.

У роботі доведено, що глобалізація світової економіки породила нові умови зовнішнього середовища і, відповідно, нові форми транснаціональних корпорацій, що реалізують глобальні стратегії та використовують глобальні конкурентні переваги. Характерно, що в умовах динамічно мінливого зовнішнього середовища, швидкого розвитку науково-технологічного прогресу та становлення економіки знань позиції транснаціональних корпорацій стають менш стабільними.

Визначено, що на сучасного етапі розвитку економіки знань доцільним є розподіл ТНК за відповідними видами: віртуальні, мережеві, багатовимірні, кругові, інтелектуальні. Обґрунтовано, що саме в інтелектуальних ТНК створена особлива інфраструктура, що сприяє навчанню персоналу, розповсюдженню знань, координації їх застосування з метою створення та розвитку відмінних, конкурентних здібностей.

У дисертації проаналізовано еволюцію теоретико-методологічних концепцій та обґрунтовані субмоделі розвитку ТНК. Проведено аналіз рівнів використання знань та визначено такі рівні: перший – хаотичні знання, другий – знання свідомі, третій – використання знань, четвертий – управління знаннями та п'ятий – знання в центрі розвитку корпорації. У ході дослідження згруповано ТНК згідно з альфа, бета та гамма критеріями. Доведено, що еволюційний розвиток методології дослідження ТНК супроводжувався зміною трьох парадигмальних поглядів на сутність міжнародних корпорацій та причини їх міжнародних операцій (табл. 2).

У зв'язку з формуванням нової моделі діяльності транснаціональних корпорацій в умовах розвитку економіки знань виявлено, що на перший план виходять знання, як найважливіший фактор розширення діяльності ТНК, знаннєві процеси в зарубіжних філіях ТНК, глобальні центри НДДКР та глобальні знаннєві мережі в міжнародній експансії ТНК, що призводить до трансформації стратегічного бачення ТНК (рис. 1).

Виявлено, що особливістю формування сучасної знаннєвої парадигми є поява нових детермінантів, які зумовлюють пріоритетність підвищення конкурентоспроможності ТНК, успішне функціонування та розвиток яких в сучасних умовах вимагає відповідного підходу до формування її конкурентної стратегії, виявлення конкурентних переваг, а це, в свою чергу, передбачає необхідність аналізу ролі конкурентного потенціалу в діяльності ТНК.

Доведено, що між поняттями «конкурентний потенціал», «конкурентні переваги», а також «конкурентоспроможність» існує причинно-наслідковий зв'язок. Конкурентний потенціал визначає конкурентні можливості, в основі яких знаходяться матеріальні та нематеріальні ресурси компанії. За відсутності ресурсної бази корпорація не здатна функціонувати, адже наявність ресурсів є необхідною умовою її існування, водночас недостатньою для перемоги в конкурентній боротьбі. Ефективне використання ресурсів та оптимальна їх комбінація дають змогу корпорації генерувати конкурентні переваги щодо інших учасників ринку.

Використання АВГ критеріїв для групування ТНК світу*

АЛЬФА 1	БЕТА 2	ГАММА 3
Явні інструменти знань		
Стандартизація ISO, процедури та технічні рекомендації. Спільні системи та глобальні бази даних.	Плани, процедури, процеси та керівні принципи. Лише частково явний, тому досвід дуже важливий.	Високий рівень стандартизації з метою зменшення залежності від персоналу. Частково спільні системи перешкоджають передачі знань. Інtranet використовується для обміну знаннями.
Дочірна участь у материнській корпорації		
Всесвітній центр з виробництва специфічного виду низько технологічного продукту. Втрата важливості викликана валютними питаннями.	Виграла світову конкуренцію з виробництва деяких продуктів всередині корпорації. Втрата важливості викликана валютними питаннями.	Провідний світовий центр передачі знань для конкретного виду низько технологічного продукту. Втрата важливості викликана валютними питаннями.
Поглинаючі можливості		
Високий рівень технічного і поглинаючих можливостей	Високий рівень технічних і поглинаючих потужностей плюс менші витрати в порівнянні з країною штаб-квартири.	Фахівці в деяких продуктах.
Обмін персоналом		
Персонал провів деякий час в інших країнах, але постійно обмінюються інформацією.	Підготовка (включаючи використання контрольного списку) перед виїздом. Навчання на робочому місці. Презентації при поверненні до країни.	На основі конкретних проектів, головним чином для цілей визначення, а не передачі знань.
Регіональні системи управління		
Головне регіональне управління, відповідальне за всі види діяльності ТНК у відповідному регіоні.	Регіональне виробниче управління, що координує діяльність підприємств за лінією спрямування продукту.	Функціональне регіональне управління, що забезпечує діяльність ТНК, зокрема збут, постачання, обслуговування споживачів після продажу їм товару, НДР.
Інвестиційний аспект		
Залучених ресурсів через власну інвестиційну компанію.	Стратегії стимулювання інвестицій. Високі темпи економічного зростання.	Невеликі кошти в освоєння нових проектів. Висококваліфіковані працівники.
Інноваційний аспект		
Використання науково-технічних кадрів. Стимулювання розвитку інновацій, науки, комунікацій та технологій.	Співпраця на основі укладених договорів з науковими установами, та розробниками. Імпортування новітніх технологій.	Комерціалізації розробок. Пошук та придбання розроблених інновацій.
Технологічний аспект		
Ефективне використання своїх внутрішніх та зовнішніх ресурсів. Високий рівень використання комп'ютерної техніки, впровадження нових технологій.	Отримують доступ до нової технології. Досліджень і розробок у власних лабораторіях.	Взаємодія між підрозділами. Нарощування технологічного досвіду.
Інформаційний аспект		
Інформаційна система класу MRP. Інтеграція проривних технологій. Впровадження сучасних IT-систем.	Інформаційна система класу JIT.	Інформаційна система класу CRM. Відносини з клієнтами секторі B2C.
Приклади ТНК		
General motors, Ford, Fujitsu, Chevron, Johnson & Johnson, Amazon.com, LukOil, Gazprom, Tesla, Cisco System, Apple, Exxon Mobile.	Hewlett-Packard, Dell, Greeley, Fort Collins, Toyota, British Petroleum, Total S.A., Siemens, IBM, Microsoft, Target.	Wistron, Innolux, Facebook, Inc., Enel, Orange, Marriot, Uber, AT&T Inc., Allstate, BB&T

*сформовано автором

У роботі запропоновано модель інтелектуального розвитку ТНК, яка включає в себе такі компоненти як системи лідерства, фокусування, стратегічного планування, управління клієнтами, залучення робочої сили, управління знаннями. Обґрунтовано, що для ефективного управління інтелектуальним капіталом корпорації необхідний комплексний підхід, пов'язаний з управлінням всіма видами нематеріальних активів.

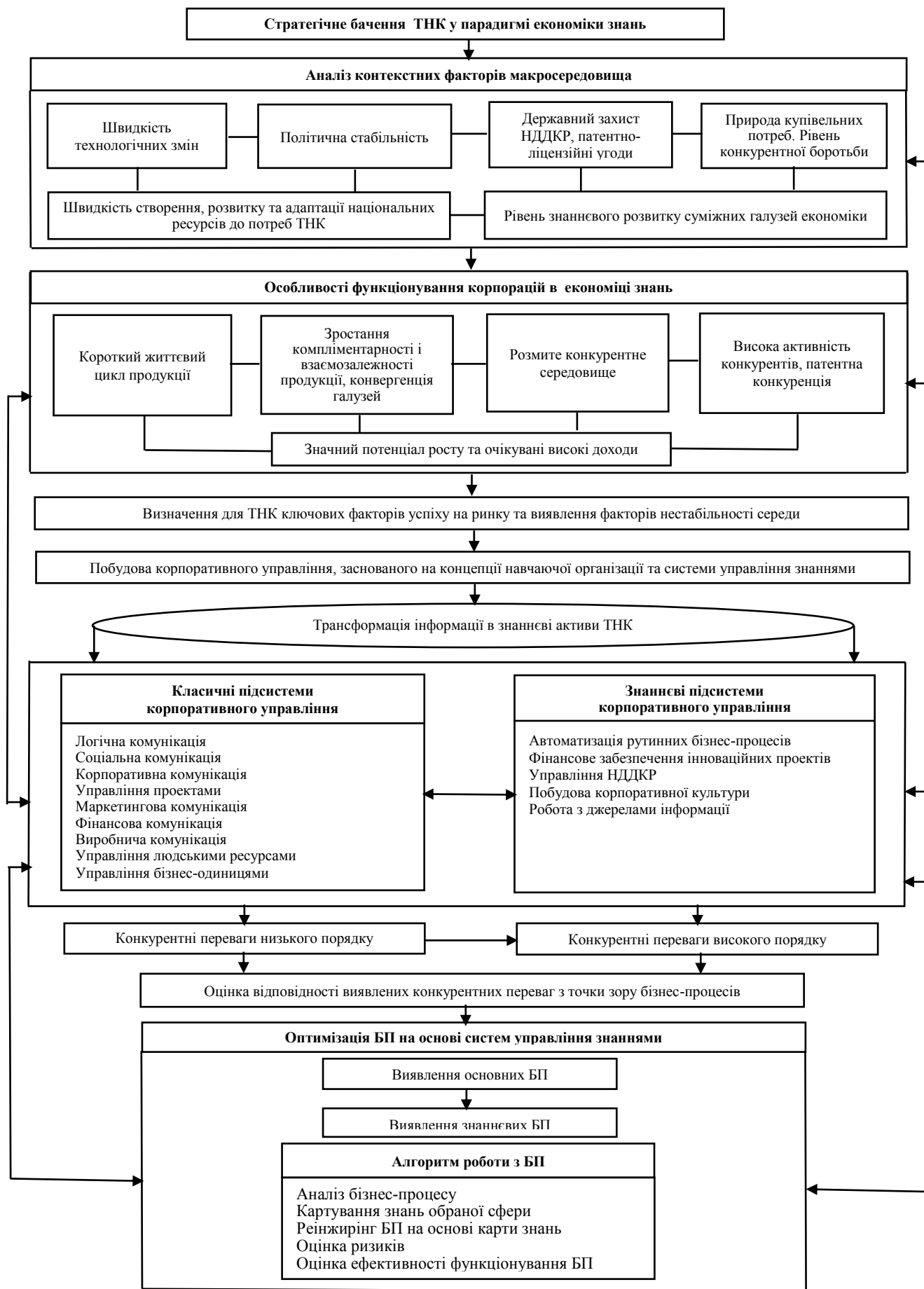

Рис 1. Стратегічне бачення ТНК у парадигмі економіки знань*

*розроблено автором

Проаналізовано, що сучасний бізнес ефективний, якщо його менеджмент одночасно управляє всіма трьома видами капіталу: матеріальним, фінансовим та інтелектуальним. При цьому необхідною є інтеграція управління інтелектуальним капіталом у загальну систему управління корпорації. Акцентовано, що лише побудова повнофункціональної системи оцінки та управління інтелектуальним капіталом призведе до максимізації цінності та життєздатності корпорації.

У розділі 3 «**Знаннєві детермінанти становлення нової парадигми діяльності ТНК**» проаналізовано особливості становлення нової парадигми діяльності ТНК, проведено аналіз корпоративної глобалізації знань та обґрунтовано феномен їх трансформаційних змін, визначено роль і місце управління знаннями у діяльності транснаціональних корпорацій та проаналізовано крос-культурні подібності і відмінності між підходами до управління знаннями, моделями менеджменту та видами корпоративної культури.

У дисертації проаналізовано особливості еволюційного розвитку корпоративного знання, що трактується як розподілений набір принципів, фактів, навичок, правил, які інформаційно забезпечують процеси прийняття рішень, поведінку та дії в корпорації, адже саме корпоративне знання розвивається на основі знань кожного працівника. Корпоративне знання аналізується як найбільш важливе джерело відмінних здібностей транснаціональної корпорації.

Обґрунтовано, що на відміну від традиційних ресурсів - праці, капіталу, землі, підприємницьких здібностей, кожен з яких купується на відповідних зовнішніх по відношенню до корпорації ринках, корпоративні знання – виключно внутрішній ресурс, не схильний до будь-яких кон'юнктурних змін та циклічних коливань, адже створюється виключно власними силами корпорації. Перевагою корпоративних знань як ресурсу є його самооновлюючий характер, тобто в процесі споживання цей ресурс не зникає, а навпаки, зберігається, мультиплікується, а при додаванні до нього нових елементів – нового знання – самовідтворюється. Така природа цього ресурсу робить його унікальним в порівнянні з іншими ресурсами, які використовують ТНК у своїй діяльності. Доведено, що корпоративні знання, як самостійна форма існування знань на рівні корпорації, мають всі характерні риси, властиві знанням як ресурсу. Зокрема: вони базуються на даних та інформації, є похідними від них, але не завжди детерміновані; генеруються тільки суб'єктами, в даному контексті – співробітниками корпорації; динамічні, тому що будь-які знання мають свою швидкість передачі та сприйняття; дефіцитні – їх генерація вимагає певних витрат інтелектуальної праці, часу; неоднозначні в сприйнятті, оскільки стосуються різних сфер людської діяльності та розуміються індивідуально в силу особливостей свідомості кожного індивіда; можуть бути вартісні, ціна при цьому не фіксована. Базуючись на аналізі ролі корпоративного знання в діяльності ТНК проведено типологізацію ТНК на основі ключового виду корпоративного знання та проаналізовано процес створення корпоративних знань (рис. 2).

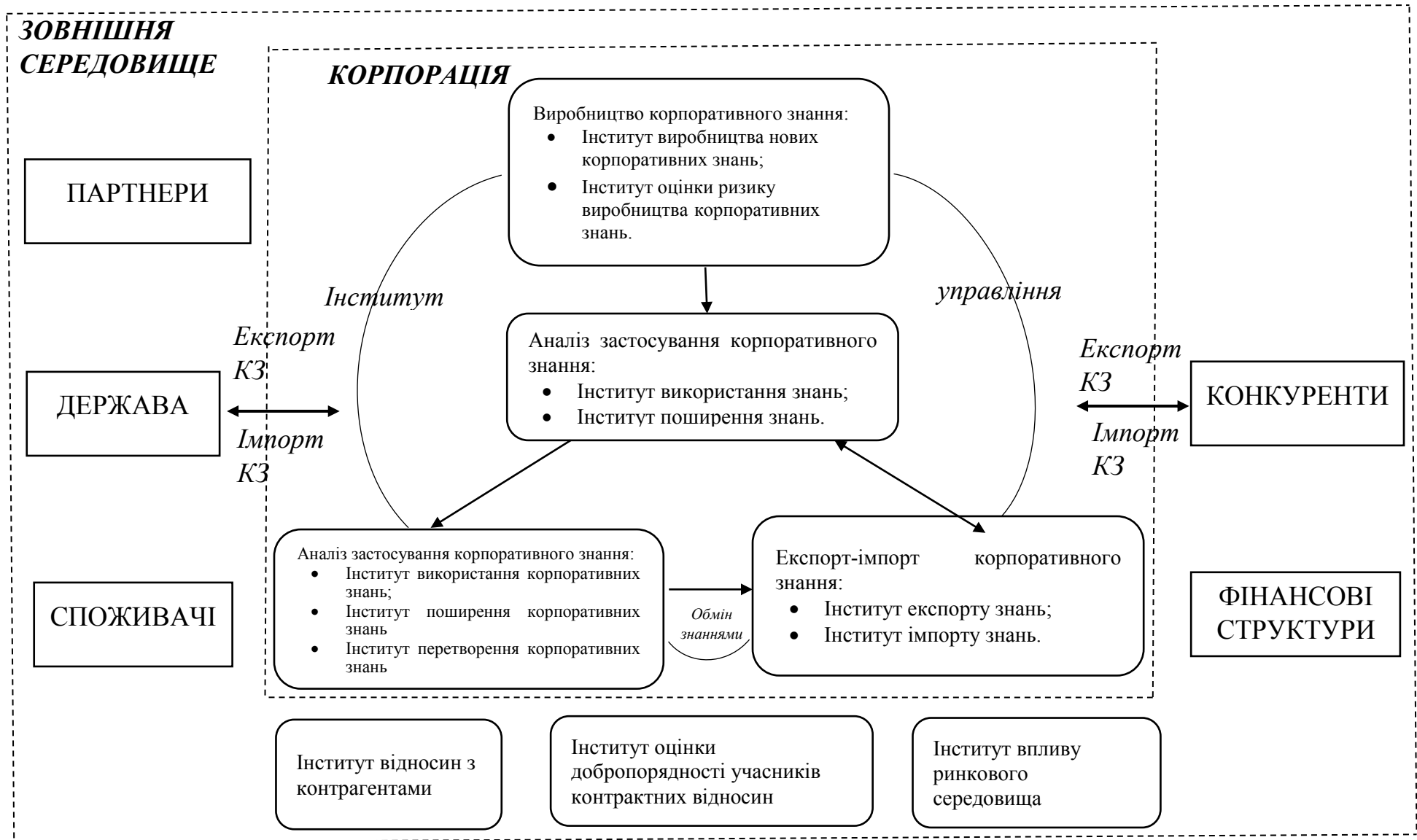

Рис. 2. Процес створення корпоративних знань*

*розроблено автором

У дисертаційній роботі доведено, що в умовах розвитку економіки знань активи, засновані на знаннях, перетворюються на ключовий чинник розвитку ТНК. Відповідно, здатність компанії управляти своїм інтелектуальним капіталом є однією з визначальних компетенцій, що дає їй змогу забезпечити зростання вартості для власників бізнесу. Вивчення досвіду управління знаннями світових корпорацій дозволило автору прийти до висновку, що в підвищенні ефективності діяльності корпорації ключову роль відіграє управління знаннями, націлене на забезпечення знаннями основних бізнес-процесів корпорації для підтримки її діяльності та розвитку. При цьому визначаються джерела необхідних знань, відбувається їх акумуляція, зберігання, опрацювання, обмін та їх надходження тим співробітникам, яким вони потрібні для вирішення завдань. Систематизовано основні елементи середовища управління знаннями в сучасних ТНК, а саме: процеси, контенти, технології та людський капітал. Дана класифікація застосована до управління знаннями ТНК з точки зору підвищення їх конкурентоспроможності.

Виділено основні моделі управління знаннями в ТНК: «знаннєвий ланцюжок створення вартості» та «модель ланцюжка знань», які зумовлюють вплив менеджменту на ефективність діяльності та рівень конкурентоспроможності корпорації (на основі аналізу синтезу отримання, відбору, створення, асиміляції й емісії знань та їх впливу на продуктивність праці, швидкість реагування на зміни у зовнішньому середовищі, інновації та ділову репутацію).

У роботі визначені крос-культурні подібності та відмінності між американським, японським, європейським та китайським і українським підходами до управління знаннями за такими критеріями як місія, менталітет, ідеальний тип та втілення знання, механізм, мета, фокус, стратегія, процес, засоби і метафора управління знаннями та встановлено взаємозв'язок між моделями управління знаннями і моделями менеджменту. Аналіз подібностей та відмінностей між підходами до управління знаннями, дає підстави стверджувати, що в США управління знаннями ведеться за допомогою технологій, у той час як соціальним чинникам та конфліктам приділяється менше уваги. В Японії акцент робиться на «неявних» знаннях, на виробництво нових знань, а технології є лише засобом їх передачі та зберігання. У європейському підході ці питання не дуже важливі, як і поділ знань на «явні» і «приховані». У Китаї ж підхід до управління знаннями є централізованим та інтегрованим, тобто в ньому синтезуються технологія, знання людини та інституційні ініціативи.

У роботі обґрунтовано, що крос-культурні особливості системи управління знаннями безпосередньо мають бути взаємопов'язані з корпоративною культурою, адже на початку XXI ст. існує величезна кількість моделей корпоративної культури, кожна з яких унікальна і неповторна. Наявність спільних рис корпоративної культури у ТНК, що належать до однієї і тієї ж національної культури та зумовлені особливостями менталітету того чи іншого народу, дає змогу говорити про існування національних моделей ділової культури.

Виокремлено американську, європейську, азійську корпоративні культури та визначено межі національної корпоративної культури, яка може бути охарактеризована наступним таким чином: авторитарність керівництва при декларуванні демократичного стилю управління, імітація формальності та примат неформальних відносин, бюрократія, індивідуалізм при чіткій залежності від колективу, чиношанування, «кумівство», хитрість, фаталізм, хабарництво тощо.

У розділі 4 «**Знаннєвий ресурс управління конкурентоспроможністю ТНК**» обґрунтовано особливості та фактори гіперконкуренції ТНК, проаналізовано конкурентоспроможність ТНК на глобальному ринку знань, виокремлено американську, європейську та азійську моделі конкурентоспроможності ТНК та наведено їх характеристику, розроблено і обґрунтовано універсальну модель управління знаннями ТНК та визначено її результативність.

У дисертації обґрунтовано, що на сучасному етапі має місце з одного боку посилення конкурентної пропозиції одночасно із гомогенізацією попиту, зростаюча поляризація ринків, розмивання галузевих кордонів, зростання технізації, активне поширення інформаційних і комунікаційних технологій, а з іншого боку, доступ ТНК до нових проривних технологій.

Аргументовано, що основними факторами конкурентного розвитку ТНК у парадигмі економіки знань виступають: ієрархічна структура ТНК, людський капітал, нематеріальні активи, та використання мережевих технологій, що значно підвищує ефективність діяльності та дозволяє корпораціям реалізувати функції, визначаючи розвиток світового господарства, а саме: регулювання виробництва та розподіл продукції в світовому масштабі; стимулювання глобалізації економіки. Транснаціональні корпорації, які стали мережевими структурами, виступають домінуючими суб'єктами єдиного глобально-інформаційно-просторового середовища і, з однієї сторони, розвивають та розширюють цей простір, а з іншого – максимально використовують його переваги за рахунок контролю над користувачем інформаційних технологій, доступу до інформації про зміни на світовому ринку, створення єдиних міжнародних стандартів на глобальному інформаційному просторі та їх імплементації в країні базування. Доступ до інформації та знань створює умови для формування на світовому ринку нових елементів у формі ТНК.

У процесі дослідження здійснено аналіз діяльності американських, європейських і азійських ТНК на глобальному ринку знань та виокремлено особливості кожного мегарегіону. Встановлено, що найбільша конкуренція між ТНК буде відбуватися на таких ринках як ринок блокчейн-технологій, ринок 5G-інфраструктури, ринок хмарних інфраструктур, ринок мережевого обладнання, ринок аналітики великих даних та штучного інтелекту.

Доведено, що більшість існуючих систем управління знаннями не визначають показників інтелектуального капіталу, створюючи розрив між їх вимірами. Ця прогалина є одним з найбільших недоліків у сучасній практиці вимірювання та управління інтелектуальним капіталом ТНК. Саме тому в умовах формування економіки знань стратегічно необхідним є створення

моделі управління знаннями ТНК для усунення цієї прогалини, в якій би існував зв'язок між системою управління знаннями та вимірюванням інтелектуального капіталу, яка б орієнтувалася на підтримку вимірювання інтелектуального капіталу ТНК через призму управління знаннями, демонструючи внесок цих систем у створення вартості ТНК. Автором проведено систематизацію моделей вимірювання інтелектуального капіталу та їх основних компонентів та визначено показники й виміри інтелектуального капіталу, які включають в себе людський, структурний, інноваційний капітал та капітал відносин. Визначено джерела кількісної оцінки інтелектуального капіталу в контексті управління знаннями.

З метою аналізу та визначення результативності управління інтелектуальними ресурсами запропоновано розглянути, витрати корпорацій на науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки (R & D), загальний грошовий оборот компаній (Tcf), річний прибуток компаній (Ap) та ринкову вартість компаній (Cap) шляхом розрахунку значення коефіцієнту варіації, встановленого для 30 ТНК за період 2005–2019 рр., представлення коливання середньоквадратичного відхилення за вибіркою значень, обґрунтування нормалізованих значень, що призвело до розрахунку величини коефіцієнту варіації для показників, розрахованого у безрозмірному вигляді для 30 транснаціональних корпорацій. У ході дослідження угруповано ТНК у кластери згідно з вищезазначеними критеріями (табл. 3).

Таблиця 3

Кластеризація ТНК за обраними показниками*

Діапазон для значень	Кластер	R&D (НДДКР)	Tcf (загальний грошовий обіг)	Ap (річний прибуток)	Cap (рівень капіталізації)
0,4 – 0,6	A	Panasonic, Ford, Microsoft, Sony, Eli Lilly and Company , AstraZeneca PLC, Sanofi, Roche Holding, Glaxo Smith Kline, Siemens.	Sanofi, Amazon.com, Microsoft, Daimler Eli Lilly and Company , Roche Holding, Sony, Cisco Systems, Novartis, Johnson & Johnson, Pfizer, AstraZeneca PLC.	Amazon.com, Cisco Systems, Daimler, IBM, Eli Lilly and Company .	Microsoft, Panasonic, Honda, Sony, Ford, Oracle Corporation, IBM, AstraZeneca PLC, Eli Lilly and Company .
0,6 – 0,8	B	Cisco Systems, Novartis, Daimler, IBM, Merck & Co, Nokia, Johnson & Johnson, Toyota Motor .	Glaxo Smith Kline, Honda, Toyota Motor , Facebook, Inc. Siemens, Volkswagen, Oracle Corporation, Alibaba Group.	Microsoft, Siemens, Sanofi, AstraZeneca PLC, Roche Holding, Oracle Corporation, Merck & Co, Glaxo Smith Kline, Toyota Motor .	Toyota Motor , Sanofi, Samsung, Johnson & Johnson, Novartis, Volkswagen, Amazon.com, Merck & Co, Apple Inc.
0,8 – 1	C	Oracle Corporation, Alibaba Group, Honda, Pfizer, Samsung, Intel , Volkswagen	Merck & Co, IBM, Nokia, Google, Samsung, Intel , Apple Inc. Ford, Panasonic	Apple Inc., Honda, Novartis, Pfizer, Volkswagen, Nokia, Intel	Roche Holding, Intel , Glaxo Smith Kline, Pfizer. Cisco Systems, Nokia.
>1	D	Facebook, Inc. Apple Inc., Amazon.com, Google, General Motors	General Motors	Samsung, Google, Ford, Panasonic, Johnson & Johnson, Alibaba Group, Sony, Facebook, Inc., General Motors	Google, Alibaba Group, Siemens, Daimler, General Motors , Facebook, Inc.

*розроблено автором

У дисертаційній роботі доведено, що комплементарність між вимірюванням показників системи управління знаннями та інтелектуальним капіталом значною мірою необхідні для забезпечення заповнення існуючої прогалини між ними. Модель, наведена в дослідженні, є спробою заповнити цю прогалину, показуючи внесок системи управління знаннями у вимірювання компонентів інтелектуального капіталу. Модель встановлює залежність між нематеріальними активами, які забезпечують конкурентну перевагу, та системою управління знаннями, яка підтримує їх розвиток. Це дозволяє зробити вибір найбільш відповідних систем управління знаннями з урахуванням потреб і стратегій діяльності транснаціональної корпорації (рис. 3). З іншого боку, це сприяє автоматизованому та систематичному вимірюванню нематеріальних активів за допомогою методів, які можуть бути передбачені системою управління знаннями або іншими системами для кількісного оцінювання показників.

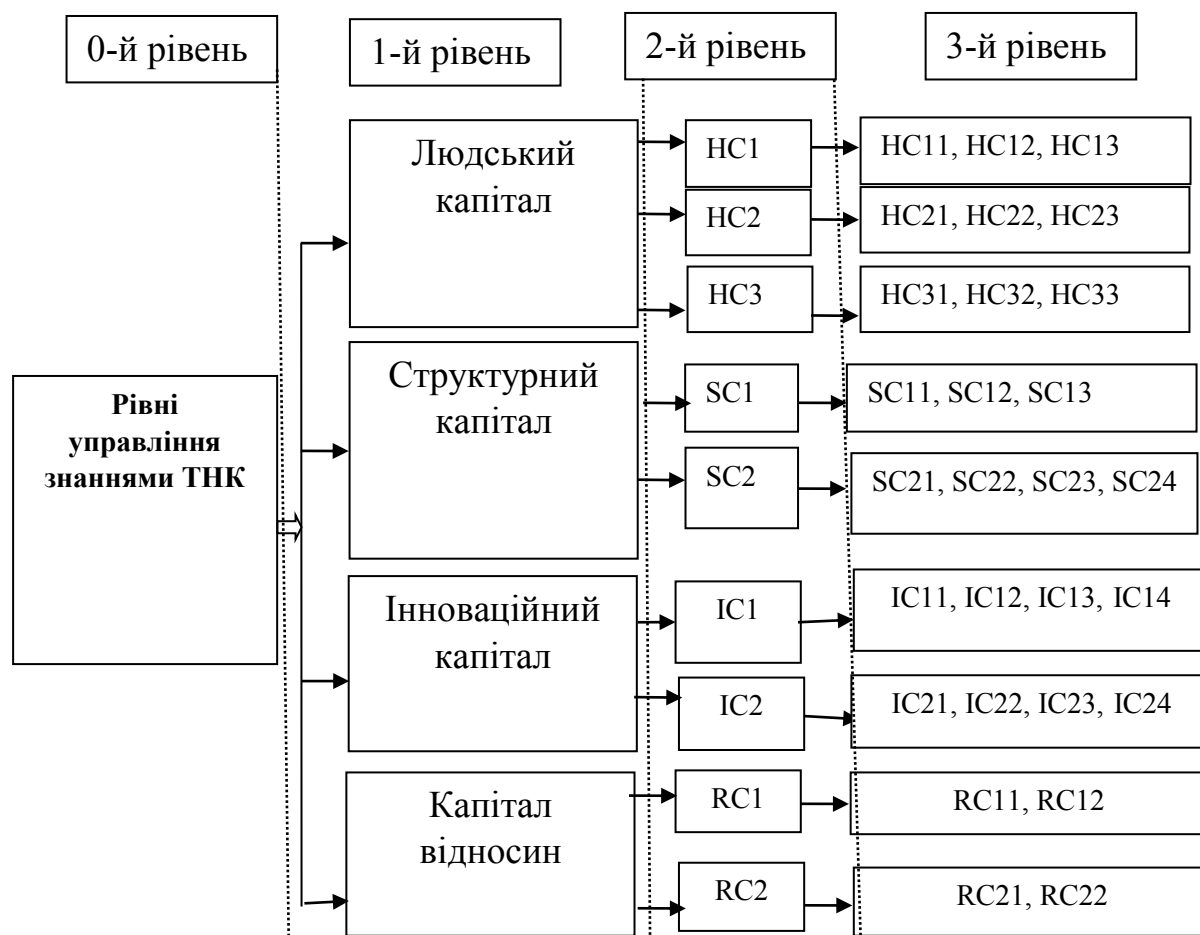

Рис. 3. Структурна ієрархічна схема оцінювання рівня управління знаннями ТНК у позначеннях індексів*

*авторська розробка

Розроблена автором модель відображає стратегію розвитку ТНК, засновану на концепції динамічних здібностей та створення ціннісної конкуренції, де корпоративні знання розглядаються як стратегічний ресурс, спрямований на формування ключових компетенцій, що забезпечують стійкі

конкурентні переваги в сучасних соціально-економічних умовах. Відповідно до цього підходу, управління знаннями, як вид функціональної діяльності в структурі корпоративного управління, спрямоване на формування інтелектуальних активів, включаючи людський, структурний, інноваційний та капітал відносин.

У розділі 5 **«Потенціал забезпечення знаннєвого ресурсу інноваційного розвитку українських корпорацій»** визначено конкурентний статус України в економіці знань, досліджено фактори впливу корпорацій на економіку України, проаналізовано корпоративні виміри знаннєвої складової національної економіки та запропоновано шляхи генерування знаннєвого ресурсу для розвитку національної економіки України.

У роботі проаналізовано етапи становлення економіки знань в Україні та визначено адаптовану структуру змінних значень індексу економіки знань. Типологія регіонів України за середнім значенням індексу знань довела, що лише м. Київ може бути віднесений до 1 групи регіонів, тобто регіонів – генераторів знань.

У дисертації здійснено комплексну оцінку стану знаннєвої економіки України, яка показала низькі темпи зростання, що супроводжується зниженням рівня обсягів інвестицій в освіту, НДДКР, інновації та загостренням соціальних проблем. Накопичені структурні дисбаланси й відсутність технологічної модернізації призвели до зниження рівня міжнародної конкурентоспроможності національної економіки. У роботі аргументовано, що побудова економіки знань в Україні має спиратися на реалізацію нового модернізаційного простору, спрямованого на подолання наявної моделі зростання, усунення структурних дисбалансів, комплексне відтворення та розвиток всіх складових такої економіки.

Акцентовано на корпоративному вимірі знаннєвого ресурсу національної економіки, оскільки формування українських корпорацій може стати одним із стратегічних пріоритетів державної політики, яка за умови створення відповідного зовнішнього середовища та привабливості інвестиційного клімату сприятиме підвищенню конкурентоспроможності економіки. Крім того, ексклюзивні можливості національних корпорацій дадуть змогу певною мірою захистити національні економічні інтереси та сприятимуть подальшому розвитку українських господарських структур, інтернаціоналізації їх виробництва та капіталу, інтеграції України в світову економіку, її участі в глобальних трансформаційних процесах.

Виявлено, що саме формування національних корпорацій та їх подальша експансія в умовах глобалізації економіки здатні стати головною рушійною силою, що дасть змогу Україні зайняти лідируючі позиції в сучасних міжнародних економічних відносинах. Аргументовано, що пріоритетність економічних інтересів корпорацій доцільно розглядати як вищу стадію інтеграції національної економічної системи в глобальну. В роботі обґрунтовані ключові чинники, що впливають на узгодження (гармонізацію) інтересів корпорацій і національної економіки країни-реципієнта в межах глобальної системи.

Обґрунтовано напрями транснаціоналізації українських корпорацій із виокремленням шости етапів, зокрема: визначення умов транснаціоналізації, комплексне осучаснення корпоративної освіти, надання корпоративній освіті офіційного статусу, вибір приймаючої країни та форми транснаціоналізації, реалізація переваг транснаціонального характеру діяльності, узгодження корпоративних інтересів та інтересів країни перебування (рис. 4). Доведено, що формування вітчизняних корпорацій та їх подальша експансія в умовах глобалізації економіки здатні стати головною рушійною силою, що дає змогу країні конкурувати на світових ринках.

Доведено, що створення українських корпорацій сприятиме: захисту національних економічних інтересів; подальшому розвитку українських господарських структур, інтернаціоналізації їхнього виробництва та капіталу; інтеграції України в світову економіку, її участі в глобальних і трансформаційних процесах; впровадженню нових технологій, здійсненню модернізації виробництва; зайнятості місцевого населення при збільшенні заробітної плати та поліпшенні соціального забезпечення працюючих, підвищенню їх кваліфікації та загального рівня освіти населення країни-розташування дочірніх структур; підключенню національних виробників до системи міжнародного поділу праці при посиленні міжнародної кооперації та спеціалізації виробництва.

У дисертації проаналізовано вплив складових економіки знань на конкурентоспроможність України. Логічний та кількісний аналіз виокремлення складових продемонстрував, що загальний рівень людського розвитку не є причиною зростання конкурентоспроможності України. Відтак зроблено припущення, що його критична маса, тобто умовна кількість, не перетворюється на якість і не фокусується на сприянні розвитку економіки знань.

Нелінійна (ступенева) парна кореляційна залежність конкурентоспроможності України від значень індексу освіти показала, що значення конкурентоспроможності на 43,75% варіюють саме від зміни цього індексу, а його зміна на 1% може сприяти збільшенню конкурентоспроможності країни у середньому на 4,054%, що є прямим доказом обґрунтованості необхідності додаткового фінансування вітчизняної освіти.

При виборі складових економіки знань було уникнуто вивчення впливу витрат на дослідження по-перше, через розбіжності у їхньому контенті у вітчизняній та світовій практиці. По-друге, через те, що світовою практикою доведено, що залежно від частки ВВП, яка виділяється на проведення наукових досліджень, наука може виконувати три функції: соціокультурну – за умови, коли показник наукоємності ВВП не перевищує 0,4%, пізнавальну – від 0,4 до 0,9%, економічну – при перевищенні позначки 0,9%.

Це означає, що результати наукових досягнень матимуть вплив на розвиток національної економіки тоді, коли питома вага на наукові дослідження і розробки у відсотках від ВВП буде більшою, ніж 0,9%. Тобто, в Україні наука ледь перетинає поріг виконання соціокультурної функції та починає виконувати пізнавальну.

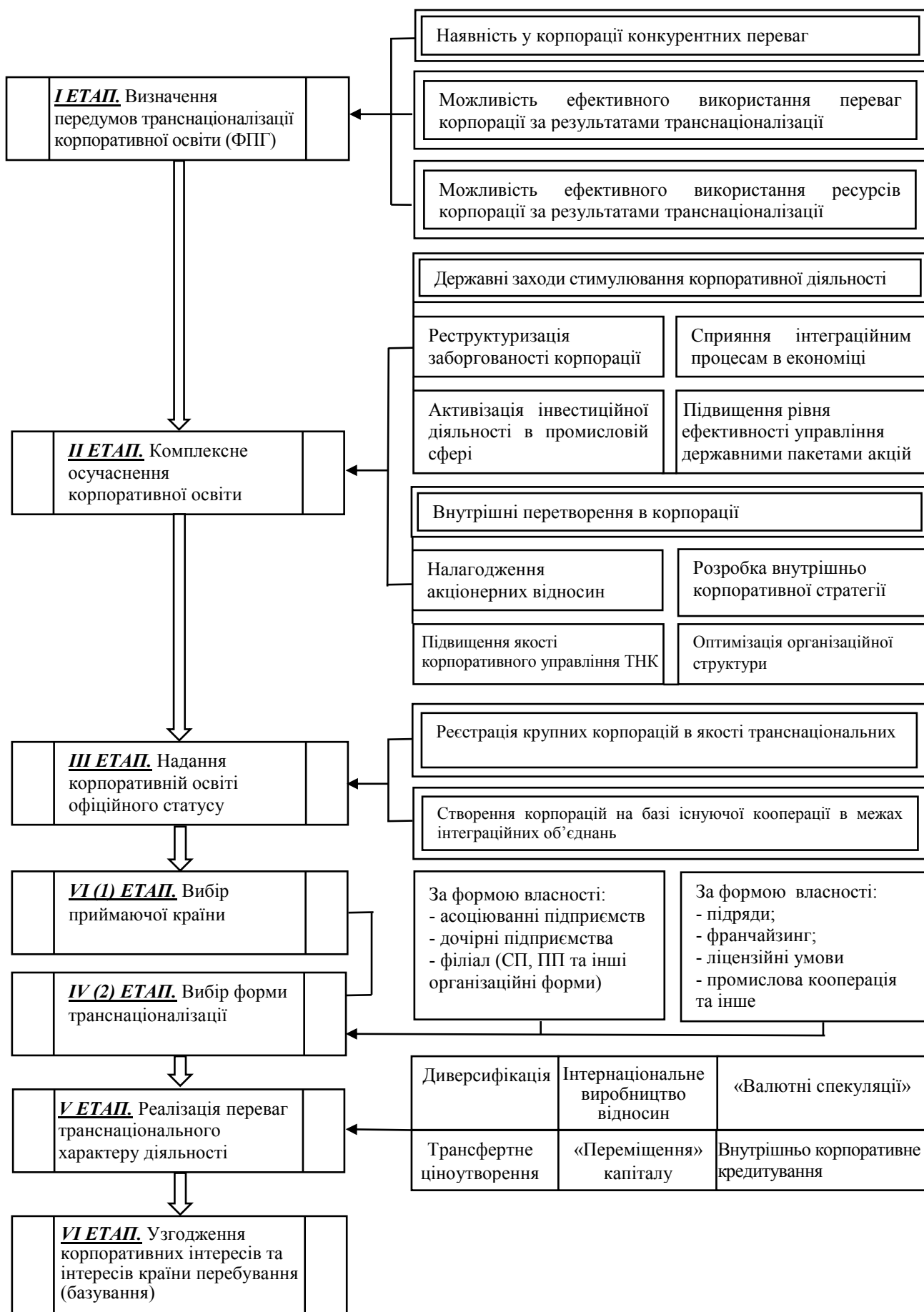

Рис. 4. Етапи корпоратизації українських компаній*

*розроблено автором

Отже, якщо умовно позначити індекс інклюзивного розвитку через X_1 , індекс інноваційності у складі індексу глобальної конкурентоспроможності – через X_2 , індекс технологічної готовності через X_3 , глобальний індекс інновацій – через Y , то рівняння регресії (оцінка рівняння регресії) матиме такий вираз:

$$Y = 5,7084 - 0,2699X_1 + 0,00193X_2 - 0,2663X_3 \quad (3)$$

У результаті розрахунків було отримано рівняння множинної регресії:

$$Y = 5,7084 - 0,2699X_1 + 0,00193X_2 - 0,2663X_3 \quad (4)$$

Доведено, що відмінною рисою сформованої в Україні соціально-економічної моделі є те, що вона перманентно продукує різноманітні кризи (економічні, інституційні, конституційні, світоглядні), що розвиваються в руслі трансформаційної кризи, основою якої служить інверсійний характер інституційних трансформацій, започаткованих у 1990-тих роках в Україні. Констатовано, що в Україні підходи до трансформації найважливіших суспільних інститутів (зокрема, держави, власності) порушували еволюційну послідовність або зміст інституційного розвитку.

У ході дослідження була розроблена аналітична просторова модель, в якій відображені інституційні компоненти, необхідні для аналізу структури, функціонування та еволюції інноваційної системи. У моделі відображені динамічні взаємозв'язки між різними просторовими рівнями, які структурують інноваційні процеси. Запропонована інноваційна модель складається з таких структурних елементів: інституційна динаміка, динамічні взаємини між компонентами системи, просторова динаміка, інститути та простір: динамічний взаємозв'язок, дослідження інституційної динаміки за допомогою функціонального підходу та виявлення найбільш значущих функцій. Крім того, модель складається з трьох просторових рівнів та враховує динаміку, що взаємодії між елементами системи здійснена з використанням функціонального підходу.

Таким чином, доведено, що транснаціоналізація українських компаній може стати одним із стратегічних пріоритетів державної політики, яка за умови створення відповідного зовнішнього середовища, сприятиме підвищенню конкурентоспроможності економіки і за рахунок ексклюзивних можливостей корпорацій сприятиме захисту національних економічних інтересів, подальшому розвитку українських господарських структур, інтернаціоналізації їх виробництва і капіталу, інтеграції України у світову економіку.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення важливої наукової проблеми – поглиблення теоретико-системного дослідження транснаціонального вектору у розвитку економіки знань та обґрунтування стратегічних напрямів інноваційного розвитку українських корпорацій у глобальному просторі. Результати

дослідження дозволили сформулювати теоретико-методологічні та науково-практичні висновки, спрямовані на вирішення завдань дисертаційної роботи.

1. Однією з найважливіших світових тенденцій формування сучасного суспільства є перехід від сировинної та індустріальної економіки до нової економіки, що базується на інтелектуальних ресурсах, наукоємних та інформаційних технологіях. Нова економіка, що формується, відіграє визначальну роль у розвитку як розвинених країн, так і країн, що розвиваються, про що свідчить зростання щорічного обороту на світовому ринку високих технологій та інноваційної і знанневої продукції, який суттєво перевищує оборот ринку сировини, включаючи енергоресурси. Виробництво, розподіл та використання знань складають основу нової економіки. Посилення ролі знань, інтелектуальної праці, інноваційних технологій, комп'ютеризація, розвиток комунікаційних мереж призвели до модифікації існуючої економічної системи. Зміна соціально-економічного порядку, в свою чергу, сприяла виникненню нових видів економічної діяльності, прискорений розвиток яких послужив поштовхом до формування нової економіки. Таким чином, нова економіка являє собою унікальну фазу соціально-економічного розвитку, ключову роль в якій відводять синергії знань та креативності. Ринок знань, в свою чергу, сприяє безперервному і постійному розвитку знань, що обумовлено необхідністю їх постійного оновлення до більш високого та відповідного запитам споживача рівня. Ринок знань формує у споживачів таке ж ставлення до знань, як і до будь-якого іншого товару.

2. Елементи економіки знань історично присутні у всіх суспільно-економічних формаціях і цивілізаціях, але лише в умовах глобалізації проявляються з найбільшою виразністю. Логіка розвитку економіки знань обумовлена тим, що «постіндустріальна економіка», що базується на домінуванні сфери обслуговування та транснаціональному аутсорсингу обробних виробництв, в результаті бурхливого прогресу інформаційно-комунікаційних технологій еволюційно трансформувалася у модель «інформаційної економіки»; широка експансія та зниження стратегічної значущості інформаційних технологій призводять до їх інтеграції в якості інфраструктури нового технологічного укладу, обумовлюючи пріоритетну роль людського капіталу (інтелекту й креативних компетенцій) та перехід до економіки знань. При цьому в знаннєвій парадигмі теорії конкуренції зберігається зміст традиційної ринкової парадигми і одночасно виникають нові якісні ознаки і властивості, пов'язані з пріоритетністю знаннєвого розвитку на основі конструктивної взаємодії учасників в умовах розгортання «нової» технологічної революції і глобалізаційних процесів, адже знаннєва парадигма починає співіснувати з традиційною ринковою парадигмою, наповнюючи її новим змістом.

3. Наявність ресурсів є необхідною умовою існування корпорації, але не достатньою для перемоги в конкурентній боротьбі. Ефективне використання ресурсів та їх комбінація дає змогу транснаціональній корпорації формувати конкурентні переваги щодо інших учасників ринку. Конкурентний потенціал

визначає конкурентні можливості, в основі яких лежать матеріальні і нематеріальні ресурси компанії. За відсутності ресурсної бази корпорації не здатні функціонувати. Успішне функціонування та розвиток суб'єктів господарювання в ринковій економіці вимагає відповідного підходу до формування їх конкурентних стратегій, виявлення їх конкурентних переваг, а це, в свою чергу, передбачає необхідність визначення пріоритетної ролі конкурентного потенціалу в діяльності міжнародної компанії.

4. На початку 2000-х років лідируючі позиції на світовому ринку займали транснаціональні корпорації, які орієнтувалися на конкурентні переваги, що сприяли розвитку сучасного технічного оснащення, кваліфікованого персоналу та гарантованого доступу до необхідних матеріальних ресурсів. Однак з розвитком нових технологічних укладів у результаті глобальних політичних та економічних процесів головною умовою успіху конкурентоспроможності ТНК стає наявність у корпорації нематеріальних активів, орієнтованих на превалювання інтелектуального капіталу. Адже складність ведення бізнесу в сучасному світі обумовлена багатьма факторами, зокрема постійно зростаючою конкуренцією (яка стала глобальною), використанням нових технологій, скороченням життєвого циклу продуктів, гнучкістю функціонування організації та бізнесу як ключового фактору розвитку, демографічними тенденціями. Можливість конвертації інтелектуальних ресурсів у товари і послуги, що володіють суспільною корисністю та додатковою вартістю, стає важливою компетенцією в сучасному бізнесі. У зв'язку з цим управління інтелектуальним капіталом з метою отримання прибутку та забезпечення ринкової конкурентоспроможності стало актуальним напрямом у діяльності сучасних компаній. Економіка, заснована на використанні та активному поширенні знань, характеризується стрімким зростанням наукомісткої продукції; скороченням життєвого циклу товарів і актуальних професійних навичок; інтелектуалізацією використовуваних технологій, що забезпечують підвищення продуктивності праці; формуванням великого сегменту ринку інтелектуальних продуктів і послуг (з таких як патенти, ліцензії, консалтинг).

5. В умовах розвитку нової економіки єдиним ресурсом, який має значення є знання: знання потреб споживача та знання про те, як побудувати ефективну партнерську мережу; знання досягнень науки та знання про те, як реалізувати їх в продуктах та технологіях. Корпорації, які спираються на традиційні фактори виробництва (фінансовий капітал, дешева робоча сила та природні ресурси), витісняються на економічну периферію. До особливостей становлення нової економіки віднесено і зміну моделі ринку (зокрема, об'єктом купівлі-продажу ринку в новій економіці є мережеві блага, які вирізняються тим, що їх можна відтворювати при практично нульових граничних витратах і вони породжують мережеві зовнішні ефекти для споживачів). При цьому основні параметри ринку в новій економіці (а саме попит і пропозиція) функціонують нетрадиційним чином. Феномен нової економіки пов'язаний, з одного боку, зі стиранням кордонів та бар'єрів, а з іншого – з появою великих монополій, що породжує масу принципово нових особливостей

макроекономічного характеру. Комбінація ефекту масштабу з боку пропозиції і з боку попиту посилює монопольні тенденції на ринку.

6. Корпоративне знання визначено як розподілений набір принципів, фактів, навичок, правил, що інформаційно забезпечують процеси прийняття рішень, поведінку та дії в корпорації. Корпоративне знання являє собою мінливе комплексне поєднання структурованого досвіду, цінностей, відомостей будь-якої транснаціональної корпорації або організації та служить основою для оцінки і засвоєння нового досвіду та інформації. В корпораціях знання існують не лише в документах або корпоративних сховищах, але й в напрацьованих прийомах, процесах, практиках і нормах. З 1990-х років сформувалися два відносно незалежних напрямки дослідження ролі корпоративних знань: перше пов'язане з вивченням такого феномена, як інтелектуальний капітал транснаціональної корпорації, який розглядається в основному з економічної точки зору; друге – з управлінням корпоративними знаннями як однієї з дисциплін загального менеджменту. Сутність управління корпоративними знаннями полягає в цілеспрямованому впливі відповідних суб'єктів управління на розвиток корпоративного, людського капіталу з метою розширеного відтворення нових знань та продуктів, що забезпечують організації стратегічні конкурентні переваги.

7. Концепція управління знаннями істотно змінила уявлення про традиційні економічні процеси, висуваючи на передній план інтелект співробітників та «невловимі» активи корпорацій. Головною економічною передумовою виникнення потреби в «управлінні знаннями» стало перетворення знань в цінний ринковий актив та прагнення ТНК використовувати його для посилення своїх конкурентних переваг. У сучасному менеджменті різні форми знань розглядаються в якості найважливішого організаційного ресурсу. При цьому на передній план при аналізі процесів та механізмів управління знаннями останнім часом виходить стратегічна проблематика, тобто пошук найбільш ефективних довгострокових інструментів та методів використання знанневих ресурсів в реальній практичній діяльності компаній і організацій. Виникла парадоксальна ситуація: з одного боку, окремий індивідуум не в змозі охопити всю масу існуючих знань; з іншого боку, людство постійно їх поповнює в розширеному обсязі з більшою швидкістю. Управління знаннями, як вид функціональної діяльності в структурі корпоративного управління, спрямоване на формування інтелектуальних активів, включаючи організаційний, споживчий, людський та креативний капітали ТНК.

8. Вимірювання інтелектуального капіталу фокусується на нематеріальних активах з метою демонстрації їх впливу на створення вартості та переваги для корпорації. Воно охоплює такі нефінансові активи як, наприклад, інноваційні можливості, творчий підхід співробітника або задоволеність клієнта, і орієнтоване на майбутнє, а саме на створення вартості та основних здібностей, які надають конкурентну перевагу. З цієї точки зору вимірювання інтелектуального капіталу необхідно для перевірки здібностей організації при досягненні стратегічних цілей. З іншого боку, управління

знаннями в основному зосереджено на управлінні корпоративними знаннями з метою максимізації ефективності, пов'язаної зі знаннями. У цьому контексті система управління знаннями відіграє важливу роль, підтримуючи та посилюючи організаційні процеси створення, зберігання та пошуку знань, їх поширення і застосування. Проте вимірювання управління знаннями та інтелектуальний капітал зазвичай розглядаються окремо, без взаємозв'язку. В умовах формування економіки знань, що характеризує зовнішнє середовище ТНК як відкритих соціально-економічних систем, виникає необхідність пошуку нових підходів до стратегічного управління. Пропонована універсальна модель управління знаннями ТНК, заснована на аналізі знаннєвої компоненти конкурентоспроможності, забезпечує стійкі конкурентні переваги в сучасних соціально-економічних умовах.

9. Аналіз результативності моделі управління знаннями ТНК дає підставу стверджувати, що модель, представлена в дослідженні, показує внесок системи управління знаннями у вимірювання інтелектуального капіталу. Модель встановлює залежність між нематеріальними активами, які приносять конкурентну перевагу, та системою управління знаннями, яка стимулює їх розвиток, тобто полегшує вибір найбільш відповідних систем управління знаннями відповідно до потреби та стратегії транснаціональної корпорації.

10. Суперечлива логіка формування економіки знань в Україні пострадянського періоду пов'язана з тривалим спадом в результаті неефективних ліберально-ринкових реформ та нерівномірним рухом в режимі наздоганяючого розвитку по відношенню до провідних економік світу. Тому українська економіка проходить постіндустріальний та інформаційний етапи, характерні для розвинених країн, прискореними темпами, що ускладнює адаптацію інститутів економіки знань і знижує їх ефективність. Нерівномірність регіонального розвитку обумовлена об'єктивними (географічним та природно-кліматичним становищем; ступенем забезпеченості сировинними ресурсами; інфраструктурними передумовами економічного розвитку тощо) та суб'єктивними факторами (політика регіональної влади, яка визначає якість управління економічними процесами та фінансово-бюджетною сферою). Саме диспропорції в економічному і соціальному аспектах є основним індикатором послаблення результативності й ефективності функціонування суб'єктів державного управління різного рівня. Головним наслідком диспропорцій є постійно зростаючі потреби у бюджетних асигнуваннях, затрати на пошук нових форм організаційного, правового, ресурсного забезпечення розвитку депресивних територій, значні непрямі втрати, пов'язані зі зниженням конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості регіону тощо.

11. У роботі запропоновані напрями транснаціоналізації українських корпорацій, адже гармонізація економічних інтересів корпорацій та національної економіки повинна сприяти насамперед розвитку економічної системи в умовах глобалізації, що ґрунтується на формуванні позитивної трансгресії економічного інтересу з глобальної економіки в національну за

участю корпорацій. Це дасть змогу національній економіці використовувати в своїх інтересах вигоди від глобалізації, позиціонувати національні пріоритети в глобальній економіці, більш чітко визначати національні конкурентні переваги, прогнозувати економічне зростання і перспективи розвитку національної економіки з урахуванням взаємодії національних суб'єктів з транснаціональними корпораціями на основі трансгресії економічних інтересів.

12. Формування українських ТНК може стати одним із стратегічних пріоритетів державної політики, яка, за умови створення відповідного зовнішнього середовища, сприятиме підвищенню конкурентоспроможності економіки і за рахунок ексклюзивних можливостей національних ТНК дозволить певною мірою захистити національні економічні інтереси, сприятиме розвитку українських господарських структур, інтернаціоналізації їх виробництва і капіталу, інтеграції України в світову економіку, її участі в глобальних трансформаційних процесах. Інновації є основою економічного розвитку конкурентоспроможної економіки, заснованої на знаннях. Стійке економічне зростання і підвищення рівня життя можуть бути досягнуті тільки за рахунок підвищення продуктивності праці та впровадження нових більш якісних продуктів і послуг, що успішно конкурують на світовому ринку. На сучасному етапі зростаюча неефективність сформованої економічної моделі, її неадекватність глобальним викликам, що стоять перед Україною, вимагають розробки нової парадигми розвитку національної економіки. Тільки формування нової економіки, диверсифікованої і інноваційної, дасть змогу забезпечити конкурентоспроможність України на світовому ринку. З метою підвищення ефективності розвитку національної економіки запропонована аналітична модель національної інноваційної системи, яка складається з трьох просторових рівнів і враховує динаміку, що відбувається серед інноваційних та знанневих процесів.

Основні результати дослідження використовуються у діяльності Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Національної Енергетичної Компанії «Укренерго», Департаменту економічного розвитку, курортів і туризму Хмельницької обласної державної адміністрації, мережі торговельних центрів «Епіцентр», ГО «Агенція сталого розвитку «Астар», ГО «Нова економічна політика», компаній «Iqvia Technology Solutions Ukraine» і «Skyworth Україна», а також у навчальному процесі ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Бусарева Т. Г. Інтелектуалізація транснаціональних корпорацій : монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2020. 378 с. (15,5 д. а.).
2. Busarieva T. G. The prospects of the development of the economy of Ukraine. *Ефективна економіка*. 2016. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4774> (0,4 д. а.).

3. Busarieva T. G. Patterns of development and operation of world scientific and technological market. *European journal of economics and management*. 2017. № 3. Issue 4. P. 41–45 (0,3 д. а.).

4. Busarieva T. G., Shvidanenko O. A. Knowledge economy indexes. *Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту*. 2018. Вип. 20. С. 12–17 (особистий внесок автора: визначено особливості розвитку економіки знань) (0,23 д. а.).

5. Бусарева Т. Г. Вплив транснаціональних корпорацій на розвиток процесу глокалізації світової економіки. *Вісник Одеського національного університету*. 2018. Т. 23. Вип. 3 (68). С. 11–14 (0,28 д. а.).

6. Бусарева Т. Г. Шляхи нарощування інтелектуального капіталу в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 14. С. 5–8 (0,28 д. а.).

7. Бусарева Т. Г. Розвиток тіньового сектору нової економіки. *Агросвіт*. 2018. № 14. С. 27–30 (0,26 д. а.).

8. Busarieva T. G., Shvidanenko O. A., Gurova Yu. S. Innovative component of the strategy of competitiveness of global brands. *Науковий вісник Полісся*. 2018. № 2 (14). С. 198–204 (особистий внесок автора: проаналізовано стратегії конкурентоспроможності глобальних брендів) (0,15 д. а.) (Web of Science).

9. Busarieva T. G. Imperatives of the formation of the information economy *International security in the frame of modern global challenges* : collection of scientific works Mykolo Romerio Universitates. 2018. P. 145–151 (0,3 д. а.).

10. Бусарева Т. Г. Конкурентоспроможність брендів у парадигмі економіки знань. *Економіка & Держава*. 2018. № 6. С. 64–67 (0,33 д. а.).

11. Бусарева Т. Г. Імперативи становлення глобальної економіки знань. *Причорноморські економічні студії*. 2018. № 33. С. 22–27 (0,36 д. а.).

12. Бусарева Т. Г., Швиданенко О. А. Проривні технології як основа економіки шостого технологічного укладу. *Вчені записки* : зб. наук. пр. 2018. № 17. С. 55–61 (особистий внесок автора: проаналізовано особливості формування та розвитку проривних технологій) (0,17 д. а.).

13. Busarieva T. G. Features of formation of the «third way» society. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. № 5 (17). С. 13–18 (0,41 д. а.).

14. Бусарева Т. Г. Мережева економіка як нова форма розвитку економіки. *Бізнес-навігатор*. 2018. № 4 (47). С. 9–13 (0,29 д. а.).

15. Busarieva T. G. Forms of organization and promotion of joint creativity in modern companies. *Magyar Tudomanyos Journal*. 2018. № 24. P. 12–15 (0,25 д. а.).

16. Busarieva T. G., Shvidanenko O. A. Human and intellectual capital as the basis of the development of a global knowledge society. *Scientific development and achievements*: Monograph. № 2. London, 2018. P. 331–342 (особистий внесок автора: визначено умови становлення та розвитку знаннєвого суспільства) (0,23 д. а.).

17. Бусарева Т. Г. Особливості злиттів та поглинань ТНК. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2018. № 2 (60). С. 21–28 (0,4 д. а.).

18. Busarieva T. G. Intellectual aspects of functioning of the competitive potential of TNC. *Znanstvenia misel*. 2019. № 27. Vol. 2. P. 10–14 (0,26 д. а.).

19. Busarieva T. G., Shvidanenko O. A., Sica E. Creativity as a new production factor of the world economy. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2019. Vol. 1 (41). P. 127–134. URL: <https://ejournals.vdu.lt/index.php/mtsrbid/issue/view/24> (особистий внесок автора: проаналізовано розвиток креативності в умовах становлення нової економіки) (0,16 д. а.) (Web of Science).

20. Busarieva T. G. Evolution approaches to the study of the development of TNC. *Slovak international scientific journal*. 2019. № 26. P. 13–17 (0,3 д. а.).

21. Busarieva T. G. Peculiarities of the American, European and Asian approach to knowledge management of TNC. *Приазовський економічний вісник*. 2019. № 2 (13). С. 16–20. URL: <http://pev.kpu.zp.ua/vypusk -2-13> (0,4 д. а.).

22. Бусарева Т. Г. Характеристика складових моделі управління знаннями ТНК. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. Вип. № 2(19). С. 10–14. URL: <http://www.easterneurope-ebm.in.ua/index.php/vipusk-19-2019> (0,4 д. а.).

23. Бусарева Т. Г. Конкурентний потенціал ТНК: сутність та особливості формування. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. 2019. № 1 (106). С. 10–17 (0,5 д. а.).

24. Бусарева Т. Г. Макрорегуляторне забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних ТНК. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. № 24. Ч. 1. С. 64–70 (0,37 д. а.).

25. Бусарева Т. Г. Специфічні риси формування світового ринку знань. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Економічні науки. 2019. Вип. 34. С. 7–12 (0,34 д. а.).

26. Busarieva T. G. Talantism in the structure of the human capital management of TNC. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. № 2 (70). С. 7–13 (0,41 д. а.).

27. Busarieva T. G. Theoretical-methodological principles of the formation of the category «knowledge management». *Вчені записки Таврійського університету імені В. І. Вернадського*. 2019. Т. 30 (69). С. 11–16 (0,4 д. а.).

28. Бусарева Т. Г. Корпоративна глобалізація знань. *Вчені записки університету «Крок»*. Серія: Економіка. 2019. Вип. 2 (54). С. 45–50 (0,3 д. а.).

29. Бусарева Т. Г., Швиданенко О. А. Інтенсифікація процесів становлення нової економіки. *Вчені записки: зб. наук. пр.* 2019. № 20. С. 61–69 (особистий внесок автора: обґрунтовано особливості процесів становлення нової економіки) (0,25 д. а.).

30. Бусарева Т. Г. Порівняльна характеристика крос-культурних особливостей формування систем управління знаннями ТНК. *Інноваційна економіка*. 2019. № 5–6 (80). С. 101–105 (0,31 д. а.).

31. Бусарева Т. Г., Швиданенко О. А. Формування економіки знань у регіонах України. *Економіка України*. 2020. № 1 (698). С. 24–35 (особистий внесок автора: проаналізовано розвиток економіки знань в регіонах України) (0,25 д. а.).

32. Busarieva T. G. The correlation between the concepts of «knowledge» and «information». *Вчені записки Таврійського університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Економіка і управління. 2020. № 5. Т. 31 (70). С. 21–26 (0,3 д. а.).

33. Busarieva T. G. Knowledge resource of the development of the national economy of Ukraine. *Інтелект XXI*. 2020. № 3. С. 7–12 (0,4 д. а.).

34. Busarieva T. G., Shvidanenko G. O., Shvidanenko O. A., Sica E. The role of disruptive technologies in the formation of the world competitive leaders. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2020. № 2. Vol. 42. P. 128–132. URL: <https://ejournals.vdu.lt/index.php/mtsrbid/issue/view/85> (особистий внесок автора: проаналізовано роль проривних технологій у розвитку світової економіки) (0,15 д. а.) (Web of Science).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

35. Бусарева Т. Г. Диспропорція глобального економічного розвитку. *Інноваційні технології та інтенсифікація розвитку національного виробництва*: матер. II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Тернопіль, 20–21 жовт. 2015 р.). Тернопіль: Крок, 2015. С. 227–229 (0, 2 д. а.)

36. Бусарева Т. Г. Особенности экономического развития стран третьего мира. *Развитие экономических и межотраслевых наук в XXI веке*: матер. XVII Междунар. науч.-практ. конф. (г. Новосибирск, 04-05 дек. 2015 г.). 2015. № 11 (8). С. 23–26 (0,1 д. а.).

37. Бусарева Т. Г. Міжнародний рейтинг національних брендів. *Актуальні тенденції сучасної науки* : матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 1 жовт. 2015 р.). Київ, 2015. С. 77–82 (0,3 д. а.).

38. Busarieva T. G. Ukrainian cycles of economic growth. *Дев'яти економіко-правові дискусії* : матер. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Львів, 1 груд. 2015 р.). Львів, 2015. С. 96–101 (0,3 д. а.).

39. Бусарева Т. Г. Роль і місце України в індексі глобалізації КОФ. *Развитие науки в XXI веке* : сб. ст. XVII Междунар. заоч. конф. (г. Харьков, 16 сентяб. 2016 г.). Харьков: Научно-информационный центр «Знание», 2016. Ч. 2. С. 46–51 (0,3 д. а.).

40. Бусарева Т. Г. Науково-технологічний прогрес як основна складова економічного розвитку країн. *Створення сильної економіки країни: проблеми та перспективи розвитку* : зб. тез Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. екон. спрямув. (м. Тернопіль, 3 берез. 2016 р.). Тернопіль: Economy, 2016. С. 109–112 (0,2 д. а.).

41. Бусарева Т. Г. Світовий досвід використання міжнародного аутсорсингу. *Інноваційний потенціал сучасної економічної науки*: Економіч. наук. інтернет-конф. (м. Тернопіль, 17 берез. 2017 р.). Тернопіль, 2017. С. 42–46. URL: <http://www.economy-confer.com.ua/full-article/2283/> (0,2 д. а.).

42. Бусарева Т. Г. Особливості розвитку ринку аутсорсингу в Україні. *Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення*: матер. Міжнар. наук. інтернет-конф. (м. Тернопіль, 2 берез. 2017 р.). Тернопіль, 2017. Вип. 17. С. 42–46 (0,25 д. а.).

43. Бусарева Т. Г. Роль та місце України в інтеграційних об'єднаннях. *Развитие науки в XXI веке* : сб. ст. XXI Междунар. конф. (г. Харьков, 16 янв. 2017 г.). Харьков: Научно-информационный центр «Знание», 2017. Ч. 2. С. 82–88 (0,34 д. а.).

44. Бусарева Т. Г. Нова економіка – новий споживач. *Реформування економіки в контексті міжнародного співробітництва : механізми та стратегії*: зб. тез наук. робіт учасників міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 24 лист. 2018 р.). Львів: ГО «Львівська економічна фундація», 2018. С. 26–29 (0,2 д. а.).

45. Бусарева Т. Г. Нова економіка – новий робітник. *Сучасні аспекти розвитку інформаційної економіки: зовнішні та внутрішні фактори впливу*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 лист. 2018 р.). Київ: Аналітичний центр «Нова економіка», 2018. С. 19–22 (0,2 д. а.).

46. Бусарева Т. Г. Характеристика етапів управління знаннями ТНК. *Інформаційне суспільство : технологічні, економічні та технічні аспекти становлення*: матер. Міжнар. наук. інтернет-конф. (м. Тернопіль, 12 черв. 2018 р.). Тернопіль: МНІК «Конференція онлайн», 2018. С. 19–22 (0,2 д. а.).

47. Бусарева Т. Г. Управління знаннями: досвід провідних ТНК світу. *Інноваційна економіка*: матер. 4-тої Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 08–09 черв. 2018 р.). Херсон : Видавництво «Молодий Вчений», 2018. С. 27–30 (0,1 д. а.).

48. Бусарева Т. Г. Методологічні засади формування інформаційної економіки. *Літні наукові читання*: зб. наук. пр. за матер. 6-ї Міжнар. конф. (м. Київ, 31 лип. 2018 р.). Київ: Центр наукових публікацій, 2018. С. 24–28 (0,17 д. а.).

49. Бусарева Т. Г. Особливості становлення нової економіки в США. *Напрями та сучасні фактори розвитку міжнародних відносин: економічні та політичні аспекти*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 07–08 груд. 2018 р.). Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 15–18 (0,2 д. а.).

50. Бусарева Т. Г. Моделі корпоративної культури. *Розвиток науки в XXI столітті*: зб. ст. XLIII Міжнар. конф. (м. Харків, 14 січ. 2019 р.). Харків: НИЦ «Знание», 2019. С. 13–15 (0,16 д. а.).

51. Бусарева Т. Г. Основні риси нової економіки в умовах глобалізації. *Актуальні питання сучасного менеджменту, бізнесу та фінансів*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. для студ., асп. та молод. учених (м. Київ, 26 січ. 2019 р.). Київ: Аналітичний центр «Нова економіка», 2019. С. 5–8 (0,16 д. а.).

52. Бусарева Т. Г. Характеристика основних методологічних підходів до визначення «конкурентної динаміки». *Економічне зростання: стратегія, напрями і пріоритети*: матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 16 січ. 2019 р.). Запоріжжя: ГО «СІЄУ», 2019. С. 64–66 (0,18 д. а.).

53. Бусарева Т. Г. Інституційна модель виробництва знань ТНК. *Світ економічної науки* : зб. тез Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Тернопіль, 19 лют. 2019 р.). Тернопіль, 2019. Вип. 1. С. 67–70 (0,13 д. а.).

54. Бусарева Т. Г. Моделі залучення прямих іноземних інвестицій ТНК. *Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, обліку, менеджменту, фінансів та права* : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 26 січ. 2019 р.). Полтава: ЦФЕНД, 2019. № 2. С. 13–14 (0,12 д. а.).

55. Бусарева Т. Г. Характеристика основних моделей створення знань. *Новини науки: дослідження, наукові відкриття, високі технології*: зб. наук. пр. за матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 31 берез. 2019 р.). Харків: ГО «Європейська наукова платформа», 2019. Т. 6. С. 112–114 (0, 16 д. а.).

56. Бусарева Т. Г. Ретроспективний аналіз розвитку ТНК. *Актуальні питання, проблеми та перспективи соціально-економічного розвитку країн*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16 берез. 2019 р.). Одеса: ЦЕДР, 2019. С. 11–14 (0,17 д. а.).

57. Busarieva T. G. The development of the knowledge management programs. *Концептуальні шляхи розвитку науки*: матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 30–31 берез. 2019 р.). Київ: «МЦНД», 2019. № 1. С. 14–15 (0,1 д. а.).

58. Busarieva T. G. Types of disruptive technologies. *Інформаційне суспільство : технологічні, економічні та технічні аспекти становлення*: матер. Міжнар. наук. інтернет-конф. (м. Тернопіль, 2 квіт. 2019 р.). Тернопіль, 2019. Вип. 37. URL: <http://www.konferenciaonline.org.ua/arhiv-konferenciy/arhiv-konferenciy02-04-2019> (0,2 д. а.).

59. Busarieva T. G. The development of the concept of «innovation». *Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та права в Україні та світі*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 30 берез. 2019 р.). Полтава, 2019. Ч. 1. С. 10–11 (0,1 д. а.).

60. Busarieva T. G. The role of the category «quality» in the development of TNC. *Теоретичні та прикладні аспекти інноваційного розвитку економіки та управління*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 13 квіт. 2019 р.). Київ, 2019. С. 9–11 (0,16 д. а.).

61. Бусарева Т. Г. Особливості залучення іноземних інвестицій в українські ТНК. *Облік, аналіз і контроль в стратегії розвитку економіки України*: тези доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. молодих науков., асп., здобув. і студ. (м. Луцьк, 27 квітн. 2019 р.). Луцьк: Інформаційно-видавничий відділ Луцького НТУ, 2019. С. 23–26 (0,15 д. а.).

62. Бусарева Т. Г. Особливості формування сучасних бізнес-моделей ТНК. *Євроінтеграційний ресурс розвитку глобального підприємництва* : зб. матер. Дискусійної Платформи (м. Київ, 17 трав. 2019 р.). Київ : КНЕУ, 2019. С. 12–13 (0,19 д. а.).

63. Busarieva T. G. The influence of TNC on the enchanting economic growth. *Стійкий розвиток національної економіки: актуальні проблеми та механізми забезпечення* : матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 26 квіт. 2019 р.). Кривий Ріг, 2019. С. 60–63 (0,15 д. а.).

64. Бусарева Т. Г. Характеристика середовища управління знаннями ТНК. *Трансформація національної економіки в контексті реалізації євроінтеграційної стратегії*: матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 5 квіт. 2019 р.). Миколаїв, 2019. С. 41–43 (0,1 д. а.).

65. Бусарева Т. Г. Етапи переходу національної економіки від сировинної моделі до неоіндустріальної. *Соціально-гуманітарні дослідження та інноваційна освітня діяльність*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 24–25 трав. 2019 р.). Дніпро: СПД «Охотнік», 2019. С. 348–350 (0,1 д. а.).

66. Бусарева Т. Г. Фактори і характер впливу ТНК на економіку України. *Science. Society. Education* : матер. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17–18 лют. 2019 р.). Харків: SPC «Sci-conf.com.ua», 2019. С. 45–49 (0,2 д. а.).

67. Бусарева Т. Г. Пропозиції стосовно розвитку економіки знань в Україні. *Світ економічної науки* : зб. тез Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Тернопіль, 20 лют. 2020 р.). Тернопіль, 2020. № 2. С. 58–61 (0,15 д. а.).

68. Бусарева Т. Г. Особливості формування українських ТНК. *Дослідження ефективності факторів зростання конкурентоспроможності економіки: теорії та пропозиції*: зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 15 лют. 2020 р.). Київ, 2020. С. 18–23 (0,2 д. а.).

АНОТАЦІЯ

Бусарева Т. Г. Конкурентоспроможність ТНК у парадигмі економіки знань. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. – Київський національний торговельно-економічний університет. Західноукраїнський національний університет. Київ, 2020.

Дисертація присвячена обґрунтуванню теоретичних, методологічних і прикладних засад конкурентоспроможності ТНК у парадигмі економіки знань та розробці пропозицій щодо забезпечення знаннєвого ресурсу інноваційного розвитку українських корпорацій.

У дисертаційній роботі проаналізовано генезис формування нової економіки, визначено теоретико-методологічні основи дослідження та концептуалізації економіки знань, виокремлено суб'єкти сучасної економічної структури світової економіки та обґрунтовано триєдину природу феномену транснаціональної корпорації. Розглянуто еволюцію підходів у дослідженні знаннєвої складової розвитку ТНК, визначено транснаціональний вектор розвитку інтелектуальних ресурсів ТНК, проаналізовано особливості інтелектуалізації процесів формування конкурентного потенціалу. Розроблено модель інтелектуального розвитку ТНК з виокремленням знаннєвих ресурсів як ключових.

Визначено шляхи інтенсифікації процесів становлення нової економіки, проаналізовано особливості глобалізації знань на корпоративному рівні, обґрунтовано особливості управління знаннями ТНК у парадигмі нової економіки. Проаналізовано конкурентоспроможний розвиток ТНК на глобальному ринку знань, розроблено та обґрунтовано універсальну модель управління знаннями ТНК, визначено її результативність. Оцінено рівень і регіональну диспропорційність у процесі формування конкурентного статусу України в економіці знань. Визначено концептуальні засади знаннєвого ресурсу

національної економіки та запропоновано шляхи генерування знаннєвого ресурсу розвитку національної економіки України.

Ключові слова: конкурентоспроможність ТНК, економіка знань, нова економіка, корпоративна глобалізація знань, модель управління знаннями, креативність, світовий ринок знань.

ANNOTATION

Busarieva T. G. Competitiveness of TNCs in the paradigm of knowledge economy. – *Manuscript.*

Thesis for the degree of Doctor of Economics, speciality 08.00.02 – World economy and international economic relations. – Kiev national university of trade and economy. Western Ukrainian National University. Kiev, 2020.

The dissertation analyzes the genesis of the new economy, identifies the theoretical and methodological foundations of the research and the conceptualization of the knowledge economy, identifies the subjects of the modern economic structure of the world economy and substantiates the triune nature of the phenomenon of transnational corporations. The transnational vector of the development of intellectual resources of TNCs is considered and features of intellectualization of processes of formation of competitive potential are analyzed. A model of intellectual development of TNCs with the separation of knowledge resources as the key resources has been developed. The ways of intensification of the processes of formation of the new economy are determined, the peculiarities of globalization of knowledge at the corporate level are analyzed, the peculiarities of knowledge management of TNCs in the paradigm of the new economy are substantiated. The competitive development of TNCs in the global knowledge market is analyzed, the universal model of knowledge management of TNCs is developed and substantiated, its efficiency is determined. The level and regional disproportion in the process of the formation of the competitive status of Ukraine in the knowledge economy are assessed. The conceptual bases of the knowledge resource of the national economy are determined and the ways of generating the knowledge resource of the development of the national economy of Ukraine are offered.

The theoretical and methodological basis of the study were the fundamental provisions of modern economic theory, the work of leading Ukrainian and foreign scientists and practitioners in the new economy, the formation of the knowledge economy, the study of the knowledge component of TNC development, the competitiveness of multinational corporations, corporate knowledge globalization. In the process of research, general scientific research methods were used, namely: system analysis, synthesis, deduction and induction – in outlining the genesis of the new economy, analyzing the architecture of the world knowledge market, studying the conceptual and categorical apparatus of knowledge economy, determining patterns of formation and development of knowledge; typology – in the process of isolating modern types of TNCs, using the method of alpha, beta and gamma to group TNCs, analysis of competitive advantages; historical and logical - in the study of the evolution of the theoretical provisions of the development of TNCs and the definition

of preconditions and factors influencing the formation and development of the knowledge economy in Ukraine; institutional analysis – in the process study of the institutional basis for the functioning of the transnational environment of development of Ukrainian corporations; structural and functional analysis – in order to determine the determinants of the formation of a competitive paradigm of TNCs; comparisons – in the study of the experience of knowledge management of leading TNCs; correlation-regression analysis – in establishing the relationships between the index of knowledge economy and the index of competitiveness; descriptive statistics and visual analysis – to analyze the competitive development of TNCs in the global knowledge market.

The scientific novelty of the obtained results is to deepen the theoretical and methodological foundations of the study of TNC transformation in the process of formation of knowledge economy in the global space, identifying the vector of the development of intellectual resources of modern corporations, substantiation of knowledge determinants of formation of new paradigm of Ukrainian TNC competitiveness.

The practical significance of the results is to substantiate the theoretical and methodological provisions of the knowledge economy, determine the determinants of a new paradigm of competitiveness of TNCs and bring them to the level of practical recommendations that can be used by public authorities in developing directions for transnationalization of Ukrainian corporations taking into account the key trends in the formation of the global knowledge space.

Key words: competitiveness of TNCs, knowledge economy, new economy, corporate globalization of knowledge, knowledge management model, creativity, world knowledge market.

АННОТАЦИЯ

Бусарева Т. Г. Конкурентоспособность ТНК в парадигме экономики знаний. – *Квалификационный научный труд на правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.02 – мировое хозяйство и международные экономические отношения. – Киевский национальный торгово-экономический университет. Западноукраинский национальный университет. Киев, 2020.

Диссертация посвящена обоснованию теоретических, методологических и прикладных основ конкурентоспособности ТНК в парадигме экономики знаний и разработке предложений по обеспечению знаниевого ресурса инновационного развития украинских компаний.

В диссертационной работе проанализирован генезис формирования новой экономики, определены теоретико-методологические основы исследования и концептуализации экономики знаний, выделены субъекты современной экономической структуры мировой экономики и обоснована триединая природа феномена транснациональной корпорации. Рассмотрена эволюция подходов в исследовании знаниевой составляющей развития ТНК, определен транснациональный вектор развития интеллектуальных ресурсов ТНК,

проанализированы особенности интеллектуализации процессов формирования конкурентного потенциала. Разработана модель интеллектуального развития ТНК с выделением знаниевых ресурсов как ключевых.

Определены пути интенсификации процессов становления новой экономики, проанализированы особенности глобализации знаний на корпоративном уровне, обоснованы особенности управления знаниями ТНК в парадигме новой экономики. Проанализировано конкурентное развитие ТНК на глобальном рынке знаний, разработана и обоснована универсальная модель управления знаниями ТНК, определена ее результативность. Оценен уровень и региональная диспропорция в процессе формирования конкурентного статуса Украины в экономике знаний. Определены концептуальные основы знаниевого ресурса национальной экономики и предложены пути генерирования знаниевого ресурса развития национальной экономики Украины.

Ключевые слова: конкурентоспособность ТНК, экономика знаний, новая экономика, корпоративная глобализация знаний, модель управления знаниями, креативность, мировой рынок знаний.

Підписано до друку 19.03.2021 р.
Формат 60x90/16. Гарнітура Times.
Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов. друк. арк. 1,9. Обл.-вид. арк. 2,0.
Зам. № А009-21. Тираж 150 прим.

Видавець та виготовлювач
Західноукраїнський національний університет
вул. Львівська, 11, м. Тернопіль 46009

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців ДК № 3467 від 23.04.2009 р.*

Видавничо-поліграфічний центр «Університетська думка»
вул. Бережанська, 2, м. Тернопіль 46009
тел. (0352) 47-58-72
E-mail: edition@wunu.edu.ua